

Upplevelser och smultronställen

—

en studie av resandets innebörd och betydelse
för åtta ryggsäckresenärer.

Författare: Anna Suomivuori

Handledare: Anita Dahlgren

Uppsats SOC 446, 41-80 p. Sociologiska institutionen, höstterminen 2001.

ABSTRACT

Upplevelser och smultronställen – en studie av resandets innebörd och betydelse för åtta ryggsäckresenärer.

Författare: Anna Suomivuori

Handledare: Anita Dahlgren

Uppsats SOC 446, 41-80 p. Sociologiska institutionen, höstterminen 2001.

Det moderna västerländska samhället karaktäriseras allt oftare av begreppet 'upplevelsesamhälle'. Inriktningen mot upplevelser uppenbarar sig såväl inom konsumtion och livsstilsfrågor som genom fritidssysslor, och inte minst turism. Turismindustrin erbjuder ett varierande spektrum upplevelser av alla slag, och alltfler föredrar exempelvis spännande eller lärorika erfarenheter framför det monotona strandlivet – den klassiska avkopplingen under semestern.

Lika länge som turismen existerat, har den även blivit utsatt för kritik. Idag framträder antitulistiska tendenser bland annat i den unga vuxna resstilen. Ryggsäckresenären tar avstånd från charterturismen och –orterna med syfte att upptäcka det autentiska i resmålet, att träffa andra resenärer och att resa över en längre tid, ofta flera månader eller mer. Det sköna och lättsamma livet som resandet erbjuder är också av central betydelse. Enligt Jonathan Friedman är den postmoderna identitetens sökande efter vällust och kontakt med natur, kultur och det ickerationella en reaktion på modernismens rationalism.

För att kunna stanna så länge som möjligt köps resan helst inte som ett färdigt paket, utan resenärerna skraddarsyr den själv efter sina önskemål och en relativt låg budget. Syftet med uppsatsen är att studera resandets innebörd och betydelse för de unga resenärerna. Jag granskar hur upplevelseinriktningen kommer till uttryck hos åtta ryggsäckresenärer som jag intervjuat, och vilka slags upplevelser dessa är ute efter. En stor del av de intervjuades preferenser skiljer sig sinsemellan. Upplevelserna kan vara såväl organiserade som ickeorganiserade eller oväntade. Den gemensamma nämnaren för alla är önskan att knyta kontakter med nya människor, både med lokalbefolkningen på resmålen och med de andra resenärerna. Upplevelseorienteringen leder till nya former för samvaro, menar den tyske sociologen Gerhard Schulze. Utifrån denna tes skall jag utforska den gemenskap som uppstår resenärerna emellan. Frigörelsen från den sociala kontexten tillåter en mer öppen och utåtriktad attityd och utvidgar resenärernas perspektiv.

Ryggsäckturismen speglar en nyromantisk våg. Vägen till backpackandets uppkomst röjades redan under 60- och 70-talet av fredälskande hippies som sökte efter behagliga fristäder. Idag är ryggsäckresenärerna dock en väldigt heterogen och ständigt expanderande grupp människor som delar intresset för att resa. Fenomenet fick sitt kulturella manifest genom romanen "Beach" som kan betraktas som en generationsroman för dagens unga vuxna. Utöver intervjuerna har jag använt mig av boken som material för uppsatsen. Handlingen är fiktiv, men speglar resenärkulturen som författaren Alex Garland själv har upplevt och tolkat vidare. Många element som beskrivs i romanen sammanfaller med intervju svaren. Bäst före – principen, att finna oförstörda ställen, är grundpelaren för romanhandlingen. Detta gäller även för de intervjuade resenärerna som med hjälp av rykten och tips hittar sina smultronställen. Eftersom språket står i fokus i en diskursanalys, har jag valt denna som metod. Mitt material om resenärdiskursen utgörs av skönlitterärt och intervjuat material, vilka båda är subjektiva yttranden som jag tolkar.

Innehållsförteckning

ABSTRACT	1
1. Vad uppsatsen handlar om	4
1.1. Inledning	4
1.2. Urval och kontext	5
1.3. Om intervjupersonerna och "Beach"	5
1.4. Frågeställning och teoretiska utgångspunkter	7
2. Metod	7
2.1. Berättandets betydelse	7
2.2. Diskursanalys	8
2.3. Metodologisk diskussion	9
3. Bakgrund	10
3.1. Turismen	10
3.2. Turismteorier	11
3.3.1. <i>Teorier om det autentiska</i>	<i>11</i>
3.3.2. <i>Det autentiska för ryggsäckresenären</i>	<i>12</i>
3.3. Antiturismen	13
3.4. Turist, resenär eller backpacker?	14
3.6. Västerlandets demokratisering av tid och rum	16
3.6.1. <i>Det sköna livet</i>	<i>16</i>
4. Backpackkontexten	17
4.1. Khao San Road	18
4.2. Lonely Planet	19
5. Upplevelser	22
5.1. Ramboresande och verklighetsturism	23
5.2. Ryggsäckresenärens upplevelser	25
5.2.1. <i>Upplevelser av det autentiska</i>	<i>25</i>
5.2.2. <i>En udda upplevelser och festandets betydelse</i>	<i>27</i>
5.2.3. <i>Adrenalinupplevelser</i>	<i>29</i>
5.2.4. <i>En andlig upplevelse</i>	<i>30</i>
5.2.5. <i>Naturupplevelser</i>	<i>31</i>
5.3. Upplevelsen i system	32

6. Smultronställen och bäst före –stämpeln	33
6.1. Rykten och tips	35
7. Från ”naken fri” till resenärgemenskap	36
7.1. ”Naken fri”	36
7.2. Resejaget vs. hemmajaget	38
7.3. Att träffa nya människor	39
7.4. Resenärgemenskapen	40
8. Livet efter resan	42
8.1. Erfarenheter av Andra kulturer	44
9. Passageriter – dit och tillbaka i retrospektiv analys	46
10. Ickerationaliteten i det postmoderna	47
10.1. Postmoderna typer	48
10.2. Turistens pengar	50
11. Sista kapitlet	51
11.1. Vad som inte fick plats	51
11.2. Avslutande diskussion	52
Fotnoter	54
Litteratur	55
Bilaga: Intervjuguide	57

1. Vad uppsatsen handlar om

1.1. Inledning

Det romantiska tänkandet kring "att åka iväg" har genom historien varit en väsentlig del av människonaturen. Människan har alltid rört på sig, vi behöver endast ta en titt i några historiskt avgörande händelser för att få bevis: Homo Sapiens spridning i världens olika hörn, de religiösa korstågen, letandet efter Amerika och upptäcktsresenärernas äventyr på orörda kontinenter. Idag kommer den vandrande delen av människonaturen i uttryck mest i form av det som danskan Inge Damm kallar för den tredje koloniseringsrundan. Den första koloniseringsrundan menar hon var då Homo Erectus emigrerade från Afrika för att bosätta sig i olika delar av världen, och den andra utgörs av den såkallade upptäckten av den icke-vita världen. Den tredje utövas däremot av Homo Touristicus i ungefär 500 miljoner exemplar årligen¹.

Resandet är en viktig del av den västliga identiteten. "Att vara turist är ett av kännetecknen på den 'moderna' upplevelsen. Att inte 'resa bort' är som att inte äga en bil eller ett trevligt hus", hävdar sociologen John Urry². Många delar åsikten att turism är dagens största industri³. Men lika länge som turismen själv har existerat, går det att spåra antiturstiska tendenser⁴. Antitursterna vill inte bli förväxlade med paketresenärerna, masstursterna eller flockmentaliteten över huvudtaget. De väljer sina vägar själva och vägrar att bli lurade av industrins prissättning och har en medveten syn på vad massorna, men inte de själva, accepterar. Den form av resande som denna studie kommer att granska innehåller antiturstiska tendenser. Den utövas av västerländska unga vuxna och kallas för backpackande eller backpacking, ett uttryck som härstammar från den karaktäriserande ryggsäcken som underlättar resandet, en ständig process som försiggår under rätt så asketiska förhållanden, med låg budget och oftast över flera månaders tid. Ett annat beskrivande och ofta använt begrepp är det engelska "traveller" eller enbart resenär. Vissa använder även uttrycket "globetrotter" som enligt Svenska Akademiens ordbok betyder en "vittberest person"⁵. Jag försöker undvika att skapa en stereotyp av ryggsäckresenären. Det är en väldigt bred grupp människor som väljer att resa på detta sätt, och därför räcker det för mig att de gemensamma nämnarna för intervjupersonerna är att de är unga vuxna som älskar att resa på egna villkor, och dessutom har en del erfarenhet av detta.

Avståndstagande från charterturism och det egna valet av reserutt är karaktäriserande för resenären, men många menar att även backpackandet utvecklats till en massturism, trots att den ser annorlunda ut än charterturismen. Detta kommer i uttryck framför allt på de mest populära resemålen, exempelvis Thailand, Nya Zeeland och Australien, där många orter karaktäriseras av aktiviteter och service för enbart backpackarna. Eftersom även några av de intervjuade tar avstånd från backpackerkulturen såsom den ter sig på dessa orter har jag valt att främst kalla intervjupersonerna för 'ryggsäckresenärer', 'ryggsäckturister', 'unga (vuxna) resenärer' eller enbart 'resenärer'. Alla menar ändå att de är en del av backpackerfenomenet utifrån sett. Det råder många olika uppfattningar om vad en backpacker är och inte är, och det finns heller inte några exakta definitioner på en sådan. Därför känns det inte relevant med ytterligare distinktioner mellan 'backpackaren' och 'resenären', utan i denna uppsats kan de stort sett betraktas som synonymer.

1.2. Urval och kontext

Förutom att uppsatsens intervjupersoner delar passionen för att resa, representerar de en grupp som kan beskrivas med det vida begreppet 'unga vuxna'. De tillhör inte längre de ungdomar som exempelvis ungdomsforskningen intresserar sig för men är inte heller vuxna i ordets fullständiga bemärkelse. De har ännu inte "etablerat sig", de har inte bildat familj, många har ännu inte påbörjat sin karriär inom arbetslivet, utan studerar fortfarande och lever därmed på studiemedel och olika former för extraknäckar. Unga vuxna är ett relativt nytt begrepp i det västerländska samhället och belyses bäst mot sin sociala kontext. Den ibland förvirrande valfriheten och möjligheten att bestämma över sitt eget liv är en självklarhet för många i dagens samhälle. Det finns ett talrikt utbud av utbildningar att välja mellan och ingen behöver ha bråttom med att utbilda sig. Innan arbetslivet finns det mycket att se och lära sig om det riktiga livet. Allt fler arbetsgivare väljer sina anställda utifrån personliga egenskaper och ser diverse livserfarenheter som ett plus. Det finns inte heller längre en exakt eller omedelbar medborgarlig uppgift att fylla för att tjäna nationalstaten. Egentligen behöver inte staten sina medborgare på samma sätt som förut, då medborgarens plikter fanns på tre olika plan: det reproduktiva, det produktiva och det destruktiva⁶. Att bilda familj, att jobba och att försvara sitt fosterland var medborgarens funktion i den starka nationalstaten. Idag är medborgarskapet lösare och den så kallade uppväxittiden längre än förr, vilket resulterar i att de unga vuxna har gott om tid att lista ut vad de vill göra med sina liv. Ett alltmer omtyckt sätt att använda tiden innan det vuxna livet är att resa, och helst skall det göras över en längre tid, ett par månader, ett halvår eller till och med ett helt år, och med en låg budget som oftast samlats in genom diverse ströjobb.

1.3. Om intervjupersonerna och "Beach"

Valet av ämne var ingen självklarhet, utan något jag kom på efter mycket grubbleri. Själv har jag aldrig backpackat, förutom lite grann under min vistelse i Costa Rica, där jag bodde hos vänner under ett halvår. Däremot har jag alltid tyckt om att resa och efter att jag snubblade över Orvar Löfgrens bok "Längtan till landet Annorlunda" (1990) på biblioteket kom jag så småningom på idén. Dessutom hade jag länge haft lust att läsa romanen "Beach", och fick nu en anledning. Jag tänkte att den kunde ge mig idéer och inblick i resenärdiskursen och till intervjuerna jag skulle göra, men bestämde mig till sist för att inkludera den i uppsatsen. Romanen är skriven av Alex Garland (1996) och handlar om en brittisk ensamresenär i Thailand. Den kan betraktas som en generationsroman från 90- och 2000-talen eftersom den skildrar en viss tidsanda och den unga resenärskulturens värderingar och ideal. Huvudpersonen och berättarjaget i boken heter Richard och han har rest mycket i Asien, speciellt på Filippinerna. Utöver romanen består studiens empiriska del av åtta intervjuer med unga resenärer, fyra killar och fyra tjejer:

Sara, 29 år. Jobbar halvtid på Malmö Högskola med ett miljöprojekt för Länsstyrelsen och skriver C-uppsats i humanekologi. Har rest i Costa Rica, Ecuador, Peru, Mellanamerika, USA, Kanada, Jamaica och stort sett hela Europa.

Clara, 26 år. Jobbar som arbetsterapeut i Stockholm. Har jobbat på kibbutz i Israel och rest i Thailand, Australien, Malaysia och Europa.

Mia, 24 år. Studerar i Lund. Ville vänta med att börja plugga och reste i Thailand, Vietnam, Malaysia, Singapore och Indonesien i fyra månader med sin kompis när hon var 21 år.

Inger, 31 år. Biomedicinsk analytiker. Har rest i Thailand, Malaysia, Australien, USA, Kanada, på Nya Zeeland och på Fijiöarna.

Carsten, 31 år. Går skivlinjen på Skurup folkhögskola. Har rest bland annat i Brasilien och övriga Sydamerika, Indien, Thailand och Spanien. Har rest mycket ensam.

Hubbe, 25 år. Jobbar tillfälligt som vårdbiträde. Har rest i Tanzania, Sydafrika och Indien. Befinner sig för tillfället i Thailand eller Vietnam.

Patrik, 29 år. Jobbar som lastbilchaufför för McDonald's. Har rest i Afrika, Kina, Malaysia, Filippinerna, Egypten och Italien. Dessutom fjällvandringar i Norra Sverige och i Norge.

Martin, 25 år. Läser till läkare i Lund. Har rest i Australien, Uganda, USA, Filippinerna och Nya Zeeland.

Jag har kommit i kontakt med intervjupersonerna på olika sätt. Clara och Sara känner varandra och de kontaktade mig efter att jag satt upp en lapp på resebyrå Kilroy Travels i Lund, där jag efterlyste resenärer till uppsatsen. De har dock inte rest tillsammans och av tjejkarna är Clara och Sara mest vana vid att resa ensam. Inger och Martin har jag hittat med hjälp av kurskamrater på sociologen. Hubbe och Patrik fick jag däremot tag på genom Resfebers hemsida på Internet, där jag efterlyste resenärer från Skåne-regionen. Alla fyra killar har rest både på egen hand och med sällskap. Martin och Patrik föredrar att ha någon att resa med, medan det i Carstens fall beror på situationen. Hubbe är vid skrivande stund på sin första ensamresa, något han sedan länge har haft lust att göra. Mia och Carsten kände jag från förut, och eftersom uppsatsämnet inte kan sägas ge upphov till etiska problem genom att använda sig av människor från umgängeskretsen, kändes det naturligt att intervjua dem till uppsatsen. Jag anser dessutom att båda har varit lika öppna i sina intervjusvar som de övriga intervjupersonerna. Över huvudtaget har intervjuerna oftast blivit längre än vad jag planerat, eftersom resenärerna gärna har berättat om sina erfarenheter och tankar.

Intervjuerna har ägt rum främst hemma hos mig i Malmö. Inger och Sara föredrog att träffa mig i sina lägenheter i Malmö respektive Lund. Patrik intervjuade jag på ett café i närheten av Lomma där han bor, och intervjun med Mia genomfördes en solig dag ute i Lundagård. Intervjuernas längd har varierat från ca 40 till 90 minuter. Jag har använt mig av ungefär samma frågor varje gång, men i vissa fall varierat på dem beroende på personen och dennas erfarenheter och åsikter.

1.4. Frågeställning och teoretiska utgångspunkter

Materialet är begränsat och metoden kvalitativ. Därför kan det inte göras några generaliseringar, även om det dykt upp vissa mönster i de intervjuades uttalanden. Frågeställningen blir följande:

Vad betyder resandet för dessa åtta unga vuxna?

Underfrågor:

Vad innebär resorna och vilka slags upplevelser vill ryggsäckresenärerna ha?

Vilken slags resenkultur har uppstått?

Hur berikar resandet de unga vuxnas liv?

Som teoretisk utgångspunkt skall jag använda mig av Gerhard Schulzes begrepp upplevelsesamhälle och upplevelseorientering. Enligt Schulze är upplevelseorienteringen karakteristisk för det västerländska samhället och leder till nya alternativ för de traditionella formerna för gemenskap och sociala nätverk⁷. Utifrån detta skall jag även granska den resenärgemenskap som uppstår under resan. Dessutom skall jag använda mig av den franske sociologen Michel Maffesolis tribalism –begrepp och även hans teorier om nya sociala band och deras betydelse. Enligt Maffesoli pågår det en disindividualiseringsprocess i det moderna samhället och han menar att mer uppmärksamhet borde riktas mot de ostrukturerade nätverken som utgör det sociala klistret för individerna⁸. Resenärgemenskapen kan betraktas som ett exempel på ett sådant ostrukturerat och ickecentraliserat nätverk.

Innan jag går in på upplevelserna och gemenskapen belyser jag backpackkontexten genom två centrala element som binder resenärerna samman. Khao San Road fungerar som exempel på ställen där backpackare samlas. Denna gata i Bangkok är en knutpunkt där resenärerna träffas, vilar ut och förbereder sina resor vidare. Lonely Planet är däremot guideboken som de flesta resenärer använder sig av. Jag vill också granska resandets betydelse på lång sikt, och gör detta genom att undersöka hur resandet berikar resenärernas uppfattning om sig själva, sin sociala kontext och vad de nya kulturerna tillfört deras livssyn. Till sist tolkar jag ryggsäckturismen utifrån Friedmans och Baumans teorier om den postmoderna identiteten.

2. Metod

2.1. Berättandets betydelse

Resenärslivets romantiska aspekt kan spåras tillbaka till slutet av 1800 –talet, då den tyske författaren Goethe upptäckte berättarjaget. Han påbörjade romantikens period då själva diktaren stod i fokus och skrev i jagform om sina observationer. Resenärslivet som granskas här ligger inte långt ifrån romantikens grundidé. Även om resenärerna inte är författare, är berättandet en väsentlig del av resandet. En resenär är sitt äventyrs huvudperson som utsätts för utmaningar och farliga eller spännande situationer, och utan resarjaget skulle det heller inte finnas något att berätta. Berättelserna är det primära sättet genom vilket människan

organiserar sina erfarenheter i meningsfulla episoder¹. Berättandet utgör grogrunden till denna uppsats på många olika plan. Romanen "Beach" innehåller två parallella berättelser, dels den fiktiva huvudpersonen Richards reseberättelse och dels att själva boken är en berättelse i sig. De allra viktigaste berättelserna är dock intervjupersonernas. Dispositionen och innehållet i uppsatsen har i första hand formats av deras uttalanden. Vidare är berättandet en stor del av själva resenärskulturen. Naturligt nog är samtalsämnet ofta resor och reseerfarenheter. Dessutom har utbytet av tips en central roll i resenärsgemenskapen. Eftersom berättandet har en så central plats i uppsatsen är det viktigt att låta de olika berättartonen komma fram. Därför har jag valt att använda relativt många och långa citat i studien.

2.2. Diskursanalys

Utifrån det material jag har är det svårt att generalisera resultaten, men det känns heller inte viktigt i detta sammanhang. Jag söker inte efter generaliserbara fakta, utan använder empiriska data för att hitta vissa mönster och modeller om ryggsäckresenärdiskursen. Samtidigt är jag intresserad av de subjektiva uppfattningarna, tankarna och erfarenheterna som de intervjuade och romanfigurerna yttrar. Detta fokus kan jämföras med en diskursanalys. Enligt Ingrid Sahlin går metoden ut på beskrivning, tolkning och förståelse av mening och mönster, och är således kvalitativ². Hon skriver att en diskurs konstruerar bilder av verkligheten samtidigt som den konstituerar objekt för kunskap. Utan en diskurs om "brottslingar" kan dessa inte föreställas som en speciell kategori av människor att studera, utforska och behandla, hävdar Michel Foucault som även etablerade diskursbegreppet i sociologin³. Men utan specificering är begreppet diffust, varför en av diskursanalysens funktioner är att beskriva och identifiera diskurser. Foucault definierar diskurs som "hela den praktik som frambringar en viss typ av yttranden"⁴. Utifrån mitt material tar jag upp sådana teman som beskriver och är centrala för resenärdiskursen. Bergström och Bodéus betonar att det råder olika åsikter om hur en diskursanalys bör ske och att den kan användas på många olika sätt, beroende på vad som skall studeras. Den centrala utgångspunkten enligt dem är att språket står i fokus och att den inte anger verkligheten utan bidrar till att forma den⁵.

Här utgörs det studerade språket av såväl ett skönlitterärt verk som talspråk, och dessas gemensamma nämnare är just att de formar den verklighet som uppsatsen grundar sig i. De är subjektiva sanningar som tillsammans utgör meningar och mönster om resenärdiskursen. Eftersom diskursanalysen innebär föreställningar om jaget, andra och omgivningen, har den inga anspråk på att finna en objektiv sanning. En stor del av reseerfarenheterna skapas av själva resenären, det är han/hon som bestämmer vad som är väsentligt att få uppleva och vilka upplevelser som är och har varit intressanta. Resandet är subjektivt, intrycken mottas olika av olika resenärer, de väcker olika reflektioner och tankar hos dem och leder till olika handlingar och prioriteringar. På grund av detta är det irrelevant att studera huruvida resenärernas och romanens utsagor speglar en objektiv sanning om verkligheten. Ifall de åtta intervjupersonerna hade blivit utbytta, hade säkerligen uppsatsens innehåll förändrats. Jag anser dock att de teoretiska utgångspunkter som jag använt mig av fortfarande hade fungerat för att belysa resenärdiskursen. Att resa är redan i sig en upplevelse och dessutom är det svårt att inte träffa människor i en kontext som består av likasinnade och någotsånär jämgamla resenärer.

2.3. Metodologisk diskussion

För att beskriva olika roller för en intervjuare använder Steinar Kvale sig av två illustrerande metaforer: malmetaren och resenären. Intervjuaren som en malmetare ser kunskapen som en begravd metall som skall vaskas fram. Vissa malmetare söker objektiva fakta att kvantifiera, andra söker en specifik mening. Det centrala är dock att ”kunskapen ligger och väntar i den intervjuades inre på att bli upptäckt, ofördärvad av malmetaren”⁶. Min intervjuarroll belyses bäst – och överensstämmer dessutom med själva uppsatsämnet – med metaforen intervjuare som resenär. Denna utforskar landets regioner, antingen med eller utan karta. Resenären kan medvetet söka upp specifika platser genom att följa en metod, vandrar runt och ställer frågor som får de lokala invånarna att berätta historier om sina livsvärldar⁷. Jag har använt mig av en så kallad karta, en halvstrukturerad intervju, som omfattar en rad teman och frågor⁸. Men på samma sätt som de intervjuades resor sällan är genomplanerade och dagen ofta tas som den kommer, har det funnits utrymme att under intervjun göra förändringar i frågornas form och ordningsföljd, och ifall ett oväntat men intressant tema har kommit upp, har detta fått ta sin plats i intervjun.

Att jag inte hade så mycket förkunskap om backpackandet har sina för- och nackdelar. Ifall jag själv hade rest mycket som backpacker är det möjligt att jag hade styrt intervjuernas och uppsatsens innehåll mer, varmed mina egna uppfattningar och åsikter kunde ha begränsat det förtroende jag nu haft gentemot de intervjuades uttalanden. Å andra sidan hade jag kanske kunnat komma djupare på sådana områden som jag själv hade känt till i förväg. Då hade jag säkert mer medvetet sökt upp vissa ”ställen” i de intervjuades livsvärld och därmed hade min intervjuarroll mer hade liknat en malmetare. Jag anser dock inte att min brist på erfarenheter inom backpackandet har hindrat arbetet eftersom jag själv har rest en hel del och eftersom både romanen och intervjupersonerna varit till stor hjälp i att skapa förståelse för resenärdiskursen.

Genom forskningsintervjun förvandlas den muntliga diskursen till texter som skall tolkas⁹. ”Beach” är som motvikt till de kvalitativa intervjuerna en deskriptiv språkhandling¹⁰. Handlingen är fiktiv men elementen i den grundar sig i en verklighet som författaren Alex Garland har upplevt, blivit inspirerad av och tolkat vidare i sin roman. Den hermeneutiska tolkningens syfte var ursprungligen att förstå en texts mening, men den omfattar numera även diskurser och handlingar¹¹. Hermeneutiken innebär tolkningen av en dubbel dialog, först den dialog som skapar intervjutexterna och sedan den dialog som uppstår mellan forskaren och intervjutexterna i forskningsprocessen. En intervju omfattar således både skapandet och tolkningen av en text¹². Litterära verk är däremot fullbordade verk som förmedlas utanför sin uppkomstsituation och de innehåller ”välartikulerade och högst koncentrerade uttryck för mening”¹³. Förutom att en författare oftast har en verbal talang att använda sig av i sitt yrke kan han/hon dessutom ta sin tid för att hitta den bästa möjliga formuleringen och dessutom finslipa sitt material innan det ges ut. Tvärtom mot litterära verk har intervjuerna sin där och då –situation som fördel. Svaren är spontana och situationen intim. Därmed kan intervjuaren komma åt de intervjuades livsvärld, deras tankar och uppfattningar.

Den fullbordade texten och intervjuerna har inte samma vikt i uppsatsen, utan utdrag ur boken fungerar som komplement till intervjupersonernas svar och ger dem mer tyngd. I vissa fall anser jag ändå att dessa två empiriska delar kan föra en dialog med varandra, vilken jag försöker tolka. Ibland stödjer den fiktiva huvudpersonens och de intervjuades berättelser varandra, och ibland väcker de tankar kring de teman som jag har valt att granska. Analysen av materialet grundar sig i de mönster jag upptäckt om resenärdiskursen och dess innebörd, och utifrån dem har jag även valt de teoretiska utgångspunkterna. Sammanfattningsvis är min metod i denna uppsats en tolkande diskursanalys, med intervjuer (talspråk) och skönlitteratur (skriftspråk) som material.

3. Bakgrund

Syftet med detta kapitel är att belysa turismen och dess innebörd samt antiturismen i motsats till denna. Jag vill ge en liten inblick i turismforskningen och granska det autentiska, något som är viktigt för ryggsäckresenären. Ryggsäckturismen innefattar antiturstiska tendenser, varför jag anser det viktigt att gå in på de intervjuades turistiska självbild. Demokratiseringen av tid och rum har varit en viktig process för turismen generellt. Rumsaspekten har gjort stort sett hela världen tillgänglig för turisterna, medan tidsaspekten bland annat möjliggör att utnyttja den på förhand ”köpta tiden” till ett lättsamt och skönt liv ute på resan.

3.1. Turismen

Innan jag beger mig vidare vill jag ta upp några definitioner på begreppet turism för att klargöra dess innebörd och element. WTO (World Tourist Organisation) har definierat alla som stannat över natten på sitt rese-mål som turister. Därmed blir alla som reser medräknade och turiststatistiken visar alltid de högsta möjliga siffrorna¹. Att skilja på olika turister är väsentligt för att kunna planera turismen på rese-målet. De som endast åker på en dagsutflykt sover inte över på det besökta målet och klassificeras inte heller som turister. Turismens avkastning sker på flera olika sätt. Till exempel ökar affärsresor hotellens inkomster men gagnar förmodligen inte den lokala ekonomin, medan en ryggsäckresenär oftast bor i familjeägda pensionat och använder pengar i områden som inte besöks av så många andra turister.

John Urry redogör utförligt för turismens ingredienser. Dessa kan vara intressanta att ta upp eftersom de i hög grad överensstämmer för alla slags resenärer och turister. Turism är för det första en fritidsaktivitet som visar hur arbete och fritid är uppdelade och organiserade i två separata sfärer i moderna samhällen. Dessutom innebär turism en geografisk förflyttning till de ställen där turisten skall vistas. Vistelsen är kortvarig och tillfällig, och den innefattar alltid en tydlig intention att åka hem. En stor del av de moderna samhällenas befolkning utövar turism, vilket ger upphov till nya socialiserade tillvägagångssätt för att handskas med dess masspräglade karaktär i motsättning till ’resandets’ (’travel’) individualism. Det har dock även inom backpackandet uppstått sådana socialiserade former även om ryggsäckturismen till sin karaktär är mer individualistisk. Dessa skall jag gå närmare in på i kapitel 4. Turisterna väljer sina mål efter de förväntningar som exempelvis filmer, tidningar, TV och bilder

projicerar på dem. Ryggsäckresenärens förväntningar består kanske mindre av mediainfluenser än exempelvis dennas egna erfarenheter eller tips av andra resenärer. Hos turister i allmänhet råder det en mycket större sensitivitet för visuella element i landskap och stadsvyer. De betraktas som extraordinära eftersom de är utanför det vardagliga livet och blir därmed oftast objekt för fotografier, postkort, filmer eller miniatyrmodeller, så att turisten kan reproducera sina erfarenheter i all oändlighet. Turistens blick konstrueras genom tecken och turismen innebär ett samlande av dessa tecken. Turisten är en semiotiker som söker efter tecken på det besöktas essens, som till exempel typiskt italienskt beteende, typiska orientaliska scenarier, typiska amerikanska motorvägar eller traditionella engelska pubar².

3.2. Turismteorier

Flertalet av de turismteorier jag har funnit inriktar sig i första hand på den masspräglade och institutionaliserade turismen. Många av dessa har dock fungerat som nyttiga hjälpmedel för flera analyser i denna uppsats. Antiturismen och elitturismen i motsättning till massturismen är en ofta förekommande, och i de nyare teorierna rätt så kritiserad, uppdelning. Många menar att turismen idag är mer komplex än så till sitt innehåll och utbud³. Den unga resenärkulturen har än så länge inte fått mycket utrymme i den turism litteratur jag funnit. Däremot är Erika Andersson Cederholms avhandling "Det extraordinäras lockelse" (1999) enbart ägnad ryggsäckturismen och belyser grundligt olika aspekter av denna form för resande.

Malcolm Crick föreslår tre olika perspektiv som utgångspunkter för turismanalys. Den första utgörs av semiologin, där en bild eller en symbol studeras i förhållande till dess mening. Som praktexempel på semiologiska symboler inom turismen fungerar Eiffeltornet, en av världens mest berömda turistikonerna och 'ett måste' för den som besöker Paris. Tornets enda funktion är den turistiska, skriver antropologen Peter M. Burns⁴. Den är en symbol för Paris samtidigt som den inviterar sina besökare att reda ut den franska huvudstadens mytologi, som Seine, Sacre Coeur, Notre Dame, från fågelperspektiv⁵. Det andra perspektivet för att närma sig turismens sociologi är den politisk-ekonomiska, där makt och kontroll är krafterna som utformar utvecklingen av ett specifikt turistmål. Det tredje perspektivet är även det bredaste och det mest aktuella för denna studie. Inom ramen för social och kulturell förändring studeras både de utsändande och mottagande länderna, bägges kulturer och de kulturella möten som uppstår. Här ingår dessutom turism som ett sökande efter det autentiska⁶.

3.3.1. Teorier om det autentiska

Att upptäcka och uppleva det autentiska i ett främmande och exotiskt land är viktigt för alla de intervjuade ryggsäckresenärerna. Autenticitet är ett omskrivet tema inom turismforskningen och innan jag går in på intervjupersonernas tankar om det autentiska skall jag ta upp några av teorierna kring ämnet. Dennison Nash tolkar turistens sökande efter autenticitet som en "kompensatorisk process genom vilken den alienerade arbetande människan söker en mindre alienerad och mer autentisk tillvaro under sin semester utomlands"⁷. Nash har sin utgångspunkt hos Dean MacCannell som också betonar turistens strävan att finna autenticitet i andra tider och andra platser, långt ifrån dennas vardag. Han kallar turisten för den 'samtida pilgrimen' som fascinerats av de andras 'riktiga liv', vilka baserar sig på en verklighet som inte existerar i dennas egna erfarenheter⁸. MacCannells

inriktning är ett svar på Boorstins analys om pseudohändelser. Med utgångspunkt i Baudrillard's postmodernistiska tankegångar hävdar Boorstin att turism är ett praktexempel på hur dagens amerikaner inte kan erfara verkligheten. Isolerade från den miljö som turistmålets lokalbefolkning lever i fraktas massturisten runt i guidegrupper, finner glädje och nöje i ickeautentiska attraktioner och åtnjuter naivt dessa pseudohändelser som utspelas i en skapad virtuell verklighet utan att bry sig om den värld som existerar utanför. Detta resulterar i att turistentreprenörerna och lokalbefolkningen leds till att producera ännu fler och ännu mer extravaganta uppsättningar för de godtrogna observatörerna som således hamnar ännu längre ifrån den lokala miljön och befolkningen⁹.

Även om MacCannell, i motsats till Boorstins rätt så cyniska uppfattning, betonar turistens önskan att upptäcka det autentiska, menar inte heller han att turisten finner detta. MacCannell använder sig av det goffmanska uttrycket 'backstage' – bakom kulisserna – där han hävdar att de riktiga livet som turisten letar efter finns. Därmed blir de heller inte omedelbart upptäckbara för besökare. Vore det så, skulle turistens blick tränga sig in i människornas privatliv, vilket är allmänt oacceptabelt. Därför konstrueras artificiella iscensättningar om livet bak kulisserna, ett fenomen som MacCannell kallar för iscensatt autenticitet ('staged authenticity'). Skillnaden mellan Boorstins och MacCannells synsätt är att dessa pseudohändelser enligt MacCannell grundar sig i sociala förhållanden och inte i en individualistisk önskan om det ickeautentiska¹⁰. Nash och MacCannell ser dessutom strävan efter att upptäcka det autentiska på två olika plan. Turisten vill finna det hos 'det Andra' men även hos sig själv, genom att komma ifrån sin alienerade kontext¹¹.

Som en logisk följd av teorierna ovan kräver begreppet autenticitet en vidare diskussion. John Urry nämner ett flertal akademiker som definierat och diskuterat det autentiska. Vissa pekar på vikten av att skilja mellan uppsättningen av det autentiska och autenticiteten hos själva lokalbefolkningen. Crick hävdar däremot att alla kulturer på ett eller annat sätt blir utställda och iscensatta, och är därmed ickeautentiska. Kulturer skapas, återskapas och deras olika element omorganiseras, varför det inte är självfallet att iscensättandet för turisten egentligen inte skulle spegla det autentiska¹². Även Burns kritiserar diskussionen om den konstgjorda äktheten. Enligt honom utgör den ett hinder för att se turismens mångfald. Dessutom leder den till något som han betraktar som ett allvarligt problem inom samhällsvetenskaperna, nämligen att de så ofta utgår från kultur- och klassgränser. Han hävdar att det lätt kan uppstå en snobbism i åsikterna om massturism som härstammar från vita medelklassmiljöer. Burns poängterar att det inom olika turisminriktningar allt mindre råder en statisk hierarki. Istället har det uppstått ett mer fragmenterat och sofistikerat utbud med utgångspunkt ibland annat åldersgrupper, livsstilar och yrkesgrupper¹³.

3.3.2. Det autentiska för ryggsäckresenären

Vilken slags verklighet rör sig då ryggsäckresenären i? Vad upplever han/hon som autentiskt? Från Hubbes citat nedan framkommer ett centralt element. Det är av avgörande betydelse att inte röra sig i alltför stora grupper. I skrivande stund är han för första gången ute och reser ensam, något han redan länge velat göra. När han var i Afrika reste han tillsammans med sin klass från Afrikalinjen på Svalöv folkhögskola. Efter det lärde han sig att för att resan skall kunna ske smidigt är två resenärer ett maximum.

”När jag var i Afrika avskydde jag när vi kom alltid så många tillsammans, då kände man sig som en turistgrupp och det är verkligen något som, jag vill inte ha någon samhörighet med charterturism, så kommer man många vita blir det så himla pinsamt, nu kommer vi och ska titta, precis som om dom är djur i en bur, precis som när man går till zoo, jaha här har vi dom och här har vi dom, det kändes så jäkla dumt. Det kändes oerhört bra i Indien när vi bara var två, då kan man lätt smälta in i mängden”. (Hubbe)

Det kändes pinsamt för Hubbe att röra sig i grupp. Utifrån hans uttalande kan det tolkas att redan en resenärgrupp i sig utgör en publik, vilket i sin tur skapar den iscensatta stämningen. Han vill inte känna sig som en zoobesökare, utan vill ”smälta in i mängden”, det vill säga den mängd som utgörs av den miljö som dominerar i mottagarlandet. Det råder en ganska enhetlig uppfattning om att chartermål och turistställen bäst undviks genom att komma ut till landsbygden.

”Landsbygden brukar alltid vara bevarad. Storstäderna och stränderna och detta här, det är dom, där finns den här turistvarningen att folk kommer och bara fotar och åker iväg. Men som sagt, jag är ju intresserad av att träffa människor som är från en annan kultur än vad jag är, så därför går alla turistställen bort direkt för mig.” (Hubbe)

3.4. Antiturismen

Som sagt undviker ryggsäckresenären allra helst chartermål och tar avstånd från massturismen. Carsten uttrycker sig på följande sätt om anledningen till detta:

”Chartermål pallar jag inte, det tycker jag att är jobbigt. Det är inte autentiskt, det appellerar inte till mig, människorna som kommer dit appellerar inte till mig, det är för mycket plast, plastmänniskor, plastmat, English Breakfast, tyska bagerier, alltså det är inte därför jag reser utomlands, för att gå på en dansk bar på Mallorca, det kan jag göra hemma. Jag vill ha något mer autentiskt”. (Carsten)

Att ”resa på ett annat sätt”, att finna alternativ till och samtidigt rikta kritik mot den masspräglade charterturismen, är inget nytt fenomen. Den så kallade antiturismen kan spåras lika långt bak i historien som själva begreppet turist har existerat. Orvar Löfgren skriver att det nyimporterade ordet användes med en nedsättande klang redan 1834, men att debatten kring goda och dåliga turister får sin verkliga början kring förra sekelskiftet. Han illustrerar med ett citat från STF:s årsskrift från 1913:

”Den, som skriver dessa rader, nödgas bekänna, att han aldrig riktigt kunnat förlika sig med ordet ”turist” såsom uttryck för vad han tänkt sig att föreningens ledamöter borde vara. Detta ord ger nämligen föreställningen om en individ, som är en mer eller mindre hjälplös slav under en reseroute. Det för tankarna till någonting, som går i flock och sprider något vulgärt och nästan löjeväckande över vad som i själva verket är fyllt av frisk poesi¹⁴.”

Debatten kring rätt och fel sorts turism har alltså en lika lång historia som själva turismen. Löfgren menar att i botten ligger motsättningen mellan en klassisk eliturism eller antiturism och en expanderande massturism. De förstnämnda har ett starkt distinktionsbehov, och behöver stereotyperna om ”turistus vulgaris” för att definiera sig själva, skriver Löfgren¹⁵. De

antiturstiska tendenserna hos ryggsäckresenärerna behöver dock inte enbart handla om den ovannämnda distinktionen. Carsten söker ju sig inte bort från chartermålen för att utmärka att han är en annorlunda resenär utan för att hans kontakt med den lokala kulturen hindras av hur chartermålen ser ut. Till exempel vill han bekanta sig med den lokala matkulturen och lära sig så mycket som möjligt av det lokala språket, säger han. Distinktionen är inget självändamål för honom, utan snarare en lösning på att resa på ett sådant sätt som han trivs med.

3.5. Turist, resenär eller backpacker?

Eftersom avståndstagandet från charterturisterna är så tydligt hos ryggsäckresenärerna uppstår frågan om vilka slags resenärer de själva betraktar sig som. Jag skall här försöka komma in på intervjupersonernas turistiska självbild. Många av de intervjuade betraktar sig som turister. Enligt Carsten är ”alla som har en biljett hem och pengar på sig” turister. Mia skiljer på charterturisten och backpackaren men ser båda som turister.

”Ja, alltså det blir ju en liten kultur i sig. Det är ju hela den som den Beach –boken också handlar om, att det är en backpackers -kultur, att man känner sig som en backpacker när man är ute. Och att då andra människor som är backpackers drar man sig till och umgås med och reser ihop med och sådär. Och det stänger väl ute lite att man ser det landets riktiga kultur i och med att man skapar en egen kultur kanske”. (Mia)

Clara har en liknande uppfattning som Mia. I följande citat nämner hon några element inom charterturismen som gör att hon söker sig bort från chartermålen.

”Backpackerställen är ju också turistiga men på ett annat sätt. Jag vill inte ha menyer på svenska, eller att man kan äta svenska köttbullar och köpa Kalles kaviar i affären, det passar inte mig. Det kan jag göra hemma, det är därför jag reser, för att se andra saker, och jag vill inte äta på Pizza Hut och Mc Donalds.” (Clara)

Charterturismen passar således inte in i bilden eftersom den känns för ytlig och eftersom den påminner för mycket om livet hemma, och sådant i livet hemma som resenären inte vill komma i kontakt med. Däremot vill ryggsäckresenärerna gärna träffa andra, likasinnade resenärer. De är därmed inte antiturstiska i förhållande till deras egna turism, där gemensamma värderingar och ideal om reslivet dominerar. I ”Beach” är huvudpersonen Richard något ironisk när han beskriver skillnaden mellan en resenär och en turist:

”Semester?” försökte jag säga, men ordet fastnade i halsen. Det kändes nedsättande. Jag var kluven när det gällde skillnaderna mellan turister och resenärer – själva problemet var att ju mer jag reste, desto mindre blev skillnaderna. Men jag förstod att det fanns en avgörande skillnad och det var att turister åkte på semester medan resenärer gjorde någonting annat. De reste. (The Beach)

Richard betraktar sig som en riktig resenär i motsats till de semestrande turisterna och antyder här, dock med inslag av självironi, att resenären betraktar sitt resande som mer innehållsrikt än turisternas semestrande. Utdraget ovan innehåller trots sin ironi den ovannämnda distinktionen mellan antiturst – massturst. Eftersom flertalet av intervjupersonerna ändå definierar sig som turister, kan antiturstens motsvarighet anses bestå av alla de tre alternativen resenär, backpacker eller turist, medan massturisten motsvaras av den ofta

nämnda charterturisten. Som Löfgren påpekade ser antituristen sin motsats i massturisten för att kunna definiera sig själv. Även om distinktionen inte är ett ändamål i sig, kan denna tendens spåras i intervjumaterialet. Charterturismen utgör den form för resande som ryggsäckresenären vet att han/hon inte vill beblanda sig med. Carstens citat i föregående avsnitt och Claras uttalande ovan fungerar som exempel på detta. Men samtidigt är även distinktionen resenär (antiturst) – turist (massturst) något som många tar med en nypa salt.

”Jag träffade en tjej i Polen nu, hon sa: ’I’m not a tourist, I’m a traveller’, hon tyckte det var jättestor skillnad för hon menade turister, det är sådana som kommer i horder och är jättehögljudda och pratar engelska var dom än kommer och fattar inte att folk inte förstår dom. Hon förknippade en otrevlig attityd med ordet turist. Men det gör inte jag, jag tycker, jag är ju turist när jag kommer till ett land, det säger jag nog. Det spelar nog inte så stor roll. Jag går ju också runt med kamera, kanske inte på magen men – på sidan (skratt)”. (Sara)

Sara tar således avstånd från själva distinktionen mellan turist och resenär, men även hon betonar att chartermål inte är något för henne. Redan tidigare har Carsten uttryckt sina antipatier mot chartermålen, men han tar även avstånd från backpackarna.

”...det stör mig med många engelska och amerikanska backpackers att dom inte vill lära sig det lokala språket alls utan försöker prata engelska med alla. Det känns arrogant. Så jag kan störa mig ganska mycket på genomsnittsbackpackaren, jag tycker dom är ovetande och inte respekterar lokalkulturen, jag tycker inte att dom reser på ett bra sätt, dom tar för mycket med sin egen kultur och sina egna värderingar, dom är inte öppna inför det dom möter. Jag gillar inte backpacker –ordet, jag föredrar antingen traveller eller så kan man också säga turist eller resenär, det är mer neutralt. Men ändå är jag också en del av backpacker – kulturen sett utifrån”. (Carsten)

Den danska antropologen Inge Damm är en av dem som hävdar att turismen inte längre kan betraktas enligt den traditionella uppdelningen mellan massturer och ”romantiska kulturister”¹⁶. Hon menar att det har uppstått en ny inriktning, vilken hon kallar för postturism. Här kommer det diffusa uttrycket postmodernism in, men hon riktar sitt fokus mot den kulturella delen av begreppet. Som exempel nämner hon de flyktiga gränserna mellan vetenskap och populärvetenskap samt finkultur och populärkultur. Medan den traditionella kulturkonsumenten förväntar sig det autentiska kan postmodernisten godta att kultur är en blandning mellan traditionell konst och kommersialism. Damm menar att postturisten besitter en motvilja till att ta något som helst allvarligt. Där en gammaldags romantiker söker upplevelser som går djupare och skapar engagemang vill postturisten distansera sig från situationen. Hon tar dock upp den nyromantiska vågen vari hon inkluderar ryggsäckresenärerna som en alltmer populär motsats till postturismen¹⁷. Dessa två turismstilar behöver nödvändigtvis inte utesluta varandra. Ryggsäckresenärerna kan ses som både nyromantiker och postturer, de vill se landets riktiga kultur men trivs även på sådana ställen där deras egna resenärkultur blir tydlig. Denna blandning resulterar i att resan är en kombination mellan det autentiska och den specifika resenärkulturen som består av mycket västerländska influenser och därmed även kommersialism och konsumtionskultur.

3.6.1. Västerlandets demokratisering av tid och rum

Den brittiske (turism)sociologen John Urry menar att fokus inom konsumtionssociologin har i alltför stor grad riktats mot materiella tings bruk och symboliska betydelse. Sådana ting inkluderar bland annat boende, kläder, bilar, huselektronik och möbler. Utöver denna konsumtion hävdar Urry att det finns en mångfald former för service som behövs tolkas och förklaras. En underskattad serviceform inom sociologin är turismen och semestrandet, skriver han¹⁸. Enligt Urry har socialhistorikernas forskning om järnvägens sociala inflytande på det sena 1800-talet och kulturforskningens studier av det sociala livet på Paris' boulevarder varit de mest betydelsefulla analyserna inom resandet hittills. Alltför lite uppmärksamhet har dock ägnats resandets demokratisering, skriver han¹⁹. Fram till 1800-talet var resandet för fritidssyften något som endast en begränsad elit inom samhället kunde utöva. Resandet var då ett sätt att markera sin status. Järnvägens tillkomst möjliggjorde resor för en större grupp människor för första gången i historien. När även den geografiska rörelsen blev demokratiserad under 1900-talet blev smakdistinktionerna etablerade genom olika platser, det vill säga själva turistmålen.

Urry tar upp en annan viktig aspekt inom konsumtionen som dessutom är avgörande för att de unga vuxna skall kunna bege sig ut på sina resor. I det moderna samhället erbjuds möjligheten att köpa tid. Under denna köpta tid ersätts arbete med fritid²⁰. Detta är dock inget nytt, Urry nämner Veblen som redan i början av 1900-talet undersökte 'fritidsklassens' (leisure class) sociala dynamik. Veblen menade att fritidsklassens karaktäristika är "den iögonfallande friheten från all nyttig sysselsättning" och att denna nya klass markerade sin status genom fritidsaktiviteterna²¹. Urry hävdar dock att fritidsmönstren i dagens västerländska samhällen är mer komplexa än så eftersom alla har rätt till någon form av fritidsutövning och till att vara "iögonfallande ickearbetande" minst några veckor om året. Att ha semester är ett utmärkande drag i det moderna medborgarskapet och inkluderas även i den generella uppfattningen om hälsa och välmående²².

Denna process som utgör demokratiseringen av både tid och rum har således varit avgörande för att turismen blivit "en del av den moderna identiteten", som Urry uttrycker det. Av lika central betydelse är den för de unga vuxna resenärerna. Efter den geografiska rörelsens demokratisering kan de välja sina rese-mål efter sin smak, och valet kan falla på såväl Borneo som Kuba allt efter de personliga preferenserna där och då. Tidsdemokratiseringen kommer däremot till uttryck genom möjligheten – och nödvändigheten – att köpa sig tid. Exempelvis jobbade Mia sex månader med att rensa fisk i Norge. Det västliga grannlandet har blivit attraktivt för att samla in respengar. I fiskrensningsjobbet ingick för Mias del både kost (fisk!) och logi, vilket självklart underlättar sparandet. Friheten uppstår först efteråt, den "köpta tiden" som de unga vuxna disponerar över får de sedan utnyttja som de vill, och här kommer bland annat betydelsen av avkoppling och njutning in.

3.6.2. "Det sköna livet"

Vad är det som lockar med livet "där ute"? Medan det vanliga livet pågår i välfärdsstatens ekorrhjul finns det ett alternativ i det som etnologen Orvar Löfgren kallar för "Landet Annorlunda" (1990). Generellt kan reselivet uppfattas som till exempel en modern mognadsritual, en självständighetsprocess eller ett sätt att skapa sig ett internationellt

kontaktnät, eftersom resenären träffar så många nya människor på vägen. Resandet har dock en innebörd som inte heller borde underskattas. Det är ju utöver de nyttiga aspekterna också en form av fritidssyssla, vilket ofta innebär avkoppling och njutning. Många av de intervjuade har betonat det ”sköna livet” (Mia) eller ”det lättsamma livet” (Martin) som en viktig del av att åka iväg.

”Man tittar inte så mycket på klockan. Klockan betyder ju inte så mycket, det är bara när man ska ut och flyga, eller passa någon annan tid. Annars tittar man bara att ”jaha, nu börjar det bli kväll, det är kanske dags att gå hem och duscha och gå ut och äta middag”. (Patrik)

”Man tänker bara en eller högst två dagar framåt, man sover till man vaknar, man går upp på morgonen och så tänker man att ’jaha, vad ska vi göra idag då? Vi kan åka till beachen, vi kan gå och ta en öl’, man behöver inte tänka något framåt stort sett, bara ta det lugnt. Sen får man uppleva väldigt mycket, så man ser väldigt mycket, och att det är så mycket folk också”. (Martin)

Tidsperspektivet förändras ute på resan. Det finns inga plikter eller tidtabeller att följa, vilket gör att resenären inte behöver tänka framåt, utan kan bara ta det lugnt. Dagen kan fyllas med strandliv eller äventyr, en pubbrunda eller upplevelser, allt enligt vad resenären själv har lust att göra. Även Schulze har insett det ”sköna livets” betydelse. Enligt honom består det ”goda livet” i upplevelsesamhället i att ha sköna upplevelser. Denna orientering kommer till uttryck genom de mest skiftande livsideal, som exempelvis strävan efter rang, trygghet eller konformitet. Resenärlivet som det ”sköna livet” kan enligt Schulzes begrepp däremot tolkas som strävan efter stimulans eller självförverkligande²³. Enligt Jonathan Friedman undertrycker den modernistiska identiteten individens kontakt med natur och kultur²⁴. Den postmoderna identiteten har uppstått som en reaktion på modernismens rationalitet och söker mening i vällust och traditionella kulturer, skriver han²⁵. På liknande sätt kan det även påstås att den västerländska identiteten undertrycker individens möjligheter till det sköna eller lättsamma livet, där individen har möjlighet att själv bestämma över sin tid och koppla av med gott samvete. Denna tillvaro är ett alternativ till de unga vuxnas vardagsliv i den västerländska kulturen som domineras av inriktningen på arbetsmoral och plikter.

4. Backpackkontexten

Peter M. Burns skiljer på institutionaliserad och ickeinstitutionaliserad turism¹. Ur företagsekonomiskt perspektiv kan backpackandet inte betraktas som institutionaliserat. Backpackarna är en turistgrupp som är svår att få grepp om och att föra statistik över. Det kan sägas att det existerar en backpackerindustri, eftersom det finns resebyråer som erbjuder billiga flyg och äventyrspräglade upplevelsepaket som är riktade till den unga vuxna konsumentgruppen. Ändå kan inte denna industri betraktas som en heltäckande industri, de flesta av de unga resenärerna väljer ju att endast köpa flygbiljetten och tar sedan dagen som den kommer. De utnyttjar sig av lokala transportmedel och ordnar själva logi, oftast på billiga vandrarhem som drivs av lokala privatpersoner. Utflykter och andra aktiviteter kan de däremot välja bland såväl lokala som internationella eller inhemska resebyråer.

Backpackandets etablering kommer till uttryck på andra sätt, exempelvis genom populärkultur. ”Beach” har även spelats in som en Hollywoodfilm med tonårsidolen Leonardo DiCaprio i huvudrollen. En annan brittisk bästsäljare om temat backpackers är William

Sutcliffes satiriska roman "En tripp till Indien" (1997), där huvudpersonen Dave egentligen vantrivs som backpacker i Indien, men känner sig tvungen till det eftersom alla hans kompisar backpackar och älskar det. Som andra exempel på backpackandets etablering fungerar guideboken Lonely Planet, även känd som "bibeln", samt backpackerkolonierna i världens olika hörn.

Backpackandet utgör en kultur i sig, nämnde Mia i citatet ovan. Carsten betraktade sig som en del av den utifrån sett trots att det var mycket i den han tyckte illa om. Även om en backpacker i den nyromantiska bemärkelsen kan framstå som en individualist, har företeelsen alltmer formats till en massföreteelse och framför allt till en kollektiv företeelse. I detta kapitel granskar jag backpackandets institutionalisering, vilken jag anser bäst kommer till uttryck genom guideboken Lonely Planet och genom ryggsäckresenärernas knutpunkt i Asien, gatan Khao San Road i Bangkok, Thailand. Det finns naturligtvis fler liknande ställen där ryggsäckresenärskulturen är dominerande, men Khao San Road fungerar som ett praktexempel på sådana.

4.1. Khao San Road

"Khao San Road var ryggsäcksfolkets förlovade land. Så gott som alla byggnaderna hade gjorts om till billiga hotell och det fanns telefonhytter med luftkonditionering om man ville ringa utlandet, på serveringarna visades rykande färska Hollywoodfilmer på video, och man kunde inte ta tre steg utan att gå förbi ett stånd som sålde bootleg-kassetter. Gatans viktigaste funktion var att tjäna som en tryckkammare för folk som var på väg in eller ut ur Thailand; som en rastplats halvvägs mellan öst och väst." (Beach)

Denna gata i Bangkok har förvandlats till en gata där all service och verksamhet utmärks av att de finns till för ryggsäckresenärerna. Här finns bland annat resebyråer som organiserar diverse äventyrsresor, här finns billiga hostels, en enorm marknad av västerländska produkter och framför allt piratkopior på sådana, och barer och restauranger som visar västerländska filmer. Själv har jag aldrig varit där och låter därför Carsten och Mia beskriva resten. Ur citaten framgår även tydligt hur Carstens och Mias åsikter om Khao San Road skiljer sig. Det är i och för sig inte så konstigt då deras reshistorik tas i jämförelse. Mia har rest som ryggsäckturist endast en gång, medan Carsten är uppvuxen med att ständigt vara på drift.

"Det är backpacking satt i ett system. Det kanske inte finns något annat ställe var backpackers är så mycket i centrum. Alla affärer riktar sig mot backpackers, och folk kan köpa sin backpacker –uniform, sin kinesbyxa i silke. O, vad autentiskt! Det är inga thailändare som går i sådana byxor, men folk får den idén att när dom tar på dom här så glider dom in i samhället, nu är dom riktigt solidariska mot Tredje Världen. Jag har själv gjort det när jag kom dit. Det är väldigt praktiska byxor för att det är så varmt. Men det är också fånigt. Senast jag var i Thailand undvek jag Khao San Road för jag tycker att det är för jobbigt. Barer med stora videokärmar, du kan se fotboll och du kan se amerikanska filmer. Det är inte därför jag reser. Så det är inte så annorlunda från ett riktigt charterställe egentligen, förutom att det är billigt och hotellen är dåliga. Maten är hemsk, det är thaimat men dom har tagit bort alla kryddor för att dom har en idé om att resenärerna inte tål stark mat. Det är inget bra ställe". (Carsten)

”Det är precis som det var i filmen Beach om du har sett den. Man kommer dit, och det är bara backpackers stort sett. Men det är också mycket på grund av att man kanske har varit i ett land där det har varit jobbigt att resa som när vi kom tillbaka dit från Vietnam, då hade vi varit borta en månad och så kom vi dit och det kändes som att ’å vad skönt’ det var lite hemma nästan, så att man kunde slappna av på ett annat sätt, så var vi där några dagar och kollade på film och käkade, och umgicks med andra backpackers. Men sen träffar man ofta, det är ett sådant ställe där man träffar på folk som man träffat på andra ställen i Asien. Så vi lyckades stöta på nästan alla som vi hade träffat i Vietnam, på Khao San Road. Så det är en typisk sådär knutpunkt, det är därifrån dom flesta åker och kommer tillbaka till.” (Mia)

Den huvudsakliga principen på Khao San Road är således att tillfredställa ryggsäcksresenärernas behov. Eftersom dessa som regel består av västerlänningar, ser även behoven västerländska ut. Det finns inte svenska barer eller English Breakfast såsom på chartermålen för att utbudet är anpassat till de västerländska unga vuxna. Dessa är naturligtvis mer intresserade av exempelvis film och populärmusik än av att kunna köpa Kalles Kaviar och gå på grisfester. Ändå är principen densamma. På samma sätt som den skandinaviska baren på chartermålet, erbjuder Khao San Road trygghet åt sina turister. Att återvända till Khao San Road var för Mia nästan som att komma hem en stund, hon kunde slappna av, se på filmer och umgås med andra backpackers. Det är en knutpunkt med fest och underhållning, men även ett ställe att vila på efter att ha rest tillräckligt länge i det autentiska, i en främmande kultur, vilket i detta fall utgjordes av Vietnam. Trots sitt distanstagande från just Khao San Road berättar Carsten att även han gärna besöker backpacker-ställena ibland.

”Men å andra sidan, i Turkiet så kändes det bra, efter att jag hade rest runt och sökt autentiska ställen och rest långt från turistområden, då kändes det bra att komma till domhär backpacker-ställena, dom sista tre dagarna jag var i Turkiet, för att då kände jag för att festa. Och det var ju också ett slags turistställe även om det appellerade till andra folk, men det var mycket mer laid back”. (Carsten)

Ställen där backpackers samlas uppfyller således sina syften genom att resenärerna kan vila ut, slappna av och festa med andra resenärer. Det är en trygghet som inte är rekommendabel att låta sig vaggas in i för mycket eftersom det gäller att se och uppleva ’den riktiga kulturen’, men som välkomnas som ett uppladningsställe. Resenärerna är medvetna om att det inte är autentiskt på sådana ställen, att det snarare är minisamhällen som speglar de västerländska unga vuxnas intressen. Men tvärtom mot ”Beach” gör det dem inget. I det avseende kan de benämnas postturister. De distanserar sig tillfälligt från det egentliga syftet, att uppleva det autentiska och störs heller inte av att den såkallade riktiga kulturen i landet blir åsidosatt till förmån för en kommersialism som riktar sig mot västerlandets unga vuxna.

4.2. Lonely Planet

Ingen annan guidebok är en så organiserad institution som Lonely Planet. Den finns idag för alla världens länder och läses ivrigt av alla slags resenärer runt om i världen. I ”Beach” omtalas både den och Khao San Road som förväntat med en nedsättande ton. Det centrala i romanen är ju att ständigt undvika bäst före –datum och att hitta det orörda och det oförstörda. Jed, en av de utvalda resenärerna på paradison uttrycker sig på följande sätt om två

amerikaner som han och huvudpersonen håller under uppsikt. Amerikanerna har hört rykten om Stranden som de bestämt sig för att hitta och befinner sig redan i närheten av den. De är självklart inte välkomna eftersom Stranden redan har tillräckligt många invånare, och Jed och Richard har fått uppgiften att se till att de inte hittar fram.

”De där två var ute på pilgrimsvandring. De hade resehandboken fastklistrad i pannan. Annars får vi ta det som det kommer, som jag sa tidigare.” Han drog loss en hårtuss ur skägget. ”Vet du vad, Richard, en vacker dag tänker jag leta upp en av dem som skrivit den där resebibeln och fråga honom vad fan man ska med en bok till för att överleva på Khao San Road.” (Beach)

Alla intervjupersonerna har använt sig av Lonely Planet. Det fanns också andra guideböcker som många tyckte var bra, men Lonely Planet var ändå den bästa, eftersom den är detaljerad i sin information, den berättar om de olika ländernas kultur och hjälper till med att hitta billig logi vid ankomsten till nya och främmande ställen. Mia tyckte att den var ett bra tidsfördriv på de långa transportsträckorna och att den var praktisk bland annat för att den varnade om ställen där det var stor risk att bli rånad. Sara berättade att den har exakta vägbeskrivningar till specifika ställen som ingen knappast skulle hitta själv. Många kände till dess status som resenärens bibel och det skojades mycket om detta. Martin använde Lonely Planet på Filippinerna och i Kalifornien, men tyckte att den var värdelös på Nya Zeeland eftersom den vägledde endast till de etablerade backpackerställena i landet.

Genom Martins åsikt och utdraget från ”Beach” ovan är det lätt att närma sig en viktig funktion som Lonely Planet har. Den är fylld med bakgrundsinformation samt originella och praktiska tips för resenären, men främst av allt vägleder den resenärerna till att hitta till vissa ställen, vilket i sin tur resulterar i att det blir lättare för resenärerna att hitta varandra. Vissa ställen blir så småningom resenärernas träffpunkter eftersom de läst om dem i Lonely Planet.

”Jag tycker att det är en bra bok men problemet är att i stort sett alla använder Lonely Planet och det betyder att alla kommer till samma ställen. Men reser jag ensam så tycker jag att det är bra för att då vet jag var jag kan träffa andra om jag behöver sällskap”. (Carsten)

Enligt Carsten är Lonely Planets etablering hos resenärerna både problematisk och praktisk. Alla vägleds till samma ställen, men reser han ensam så vet han med hjälp av boken var han kan få sällskap. Han medger själv att han har ett ambivalent förhållande till boken, och berättar att han undviker att använda den när han reser med någon annan. Carsten har även testat att klara sig ett halvår i Sydamerika utan Lonely Planet, och tyckte att det funkade ganska bra. Han brukade låna den ibland av folk han träffade för att kolla upp var det finns ett billigt hotell, men annars gissade han sig fram.

”Det kan bli helt fel men det kan hända roliga grejer för att man gör något oväntat istället för att man hela tiden står med Lonely Planet i handen och kollar upp allting, jag tror att folk blir väldigt beroende av den. Trygghetsnarkomani, att allting måste stå i Lonely Planet, annars är det inte bra, det känns otryggt om man går på en gata som inte finns på kartan. ... Det känns som om ganska många reser på det sättet. Jag kan själv känna att jag blir beroende ibland när jag har använt den mycket. Jag blir osjälvständig, jag måste kolla att vad säger boken, ’Bibeln’. ... Så den har blivit en institution. På gott och ont”. (Carsten)

Lonely Planets institutionalisering har skett både på gott och ont, säger Carsten. Den skapar en trygghet hos resenärerna som både är till hjälp men som i vissa fall kan leda till trygghetsnarkomani. Enligt Orvar Löfgren förutsätter upplevelsernas förvandling till en varuform avgränsning och paketering, det vill säga processer som gör kulturella fenomen *hanterbara*². Han syftar på upplevelseindustrialismen som produktionssätt, vilket kanske först och främst innebär resebyråer och -organisatörer, men poängen är applicerbar även här. Upplevelserna skall kunna presenteras, prissättas, distribueras och marknadsföras, skriver han³. Lonely Planet är avsedd för de alternativa resenärerna, dess upplagor uppdateras hela tiden, vilket även dess läsare kan bidra till genom sina erfarenheter och tips. Ursprungsidén låg inte på produktionsnivå, det var inte meningen att paketera och marknadsföra upplevelser, men däremot har en av Lonely Planets viktigaste funktioner förvandlats till just detta. Den gör resemålets kultur och resandets praktiska detaljer hanterbara.

På sista sidan i Lonely Planets upplaga om Indien (1997) skriver Tony Wheeler, en av guidebokens grundare, följande:

"I hope we send people out with the right attitude about travel. You realise when you travel that there are so many different perspectives about the world, so we hope these books will make people more interested in what they see. Guidebooks can't really guide people. All you can do is point them in the right direction."

Dessutom står Lonely Planets ideologi i ett nötskal på samma sida. Lonely Planets anställda tror att resenärer kan bidra positivt till länderna de besöker, både genom att de uppskattar de olika ländernas kulturer och natur, och genom pengarna de använder i länderna. Dessutom bidrar Lonely Planet direkt till olika projekt. Sedan 1986 har en viss del (det sägs inte hur stor) av böckernas inkomster getts till bland annat svältande i Afrika, hjälpprojekt i Indien, jordbruksprojekt i Centralamerika, till att stödja Greenpeace i dess strävan att stoppa kärnvapenförsöken i Stilla Havet och till Amnesty International.

Den livsstil och ideologi som Lonely Planet pläderar för representerar på många sätt även de unga resenärernas ideal. Den har ju skrivits med utgångspunkt i deras tankesätt. Orvar Löfgren jämför marknadsföringen av turismindustrins upplevelser med Levi's jeans marknadsföring. Chefen för företaget uttrycker den grundläggande principen på följande sätt: *"Vi säljer inte Levi's jeans, vi säljer känslan av att bära ett par Levi's"*⁴. Löfgren betonar vikten av atmosfär, stämning, miljö och känsla. Jämförelsen belyser även Lonely Planets popularitet. Den är ett varumärke som resenärerna köper, inte bara för dess praktiska betydelse utan även som en signal och bekräftelse på att de tillhör en viss livsstil, den medvetna, öppna och nyfikna resenärlivsstilen som Lonely Planet förmedlar.

5. Upplevelser

"...Men var har ni hållit hus i en månad? Inte bara i Bangkok, väl?" "Nej, nej. ...Det räcker med ett par dagar i Bangkok. Vi har varit norrut." "Chiang Mai?" "Ja, vi ville komma ut i vildmarken. Vi åkte flotte på en flod. Väldigt trist, eller hur?" Han suckade och lutade sig bakåt mot nästa stentrappsteg. "Trist?" Étienne log. "Flotte, vildmark. Jag vill göra nåt annorlunda och det vill alla andra också. Men alla gör samma saker. Inget ... äveh..." "Äventyr." ...Han pekade runt hörnet på polisstationen, mot Khao San Road. "Vi vill uppleva äventyr, men så får man det här istället." "Du är besviken." "Ja." (Beach)

Resandet innebär kanske en viss livsstil eller till och med en ideologi, men det är bara en del av helheten. Något skall även göras under resan, det skall ske saker. Det råder olika uppfattningar om vad, varje individ har sina egna upplevelseambitioner och –inriktningar. Det behöver inte innebära bestigningen av Mount Everest eller ett bungy hopp ned i den djupaste möjliga kanjonen, även om den såkallade äventyrsinriktningen blivit väldigt populär och sådana upplevelser finns till salu bland annat på Khao San Roads resebyråer men också på ett flertal resebyråer här hemma. "Fysiska naturupplevelser", som exempelvis trekking, klättring eller dykning, är självklara för många resenärer. Då befinner sig äventyraren ute i naturen och upplever den samtidigt som hon eller han gör något konkret. En annan liknande erfarenhet är att se något speciellt djur ute i vildmarken. När ett djur visar sig blir det en äkta naturupplevelse, då får resenären se en bit av det riktiga livet i naturen. Upplevelserna kan dock vara mer anspråkslösa, mer knutna till resans vardag. Som exempel på sådana 'vardagsupplevelser' kan nämnas de kontakter som knyts, att uppleva det autentiska eller små ickeväntade eller roliga episoder. Exempelvis Inger berättade något skämtsamt att hon samlar på relationsupplevelser, och menade att en picknick på ett fint ställe redan är en upplevelse i sig. Även Sara betonade vikten av att träffa nya människor, men är dessutom upplevelseinriktad på ett annat sätt.

"När jag väl är med om någonting, som när vi var och kollade en vulkan, den är aktiv, det var i Costa Rica, inte så jätteaktiv, men i alla fall så såg man hur det kom lite lava ut, då känns det som 'Ha! En ny upplevelse och sätta på listan' fast jag har ingen lista egentligen när jag åker iväg men när det händer något sådant eller om man ser något djur som man inte har sett förut, så bara 'O, en val, jaja, nu har jag sett en val' så kan man ställa sig till dom andra som har sett valar. Det tänker man när det väl dyker upp då. Eller som nu i Polen så var vi utanför en synagoga och så dök det upp ett äldre par från USA som var judar, och dom sa att det inte är förrän klockan sju, så vi kan gå och ta en kopp kaffe först. Okej, så hängde vi på dom och sen gick vi på judisk gudstjänst, och sen efter så blev vi bjudna hem till rabbinen på middag, sabbatsmiddag då, och då blev det så häftigt – jag har varit i en synagoga och så har jag varit hemma hos rabbinen och ätit middag liksom. Så det känns som att 'Wow, nu har jag varit med om det också, nu vet jag hur det är'. Det är inte bara för att pricka av på en lista, utan det är för att jag känner att jag blir berikad av att veta hur det är". (Sara)

Oavsett vilken form av upplevelser resenärerna uppskattar och gärna vill få med sig i bagaget, råder det en inriktning mot något som Gerhard Schulze kallar för 'upplevelseorientering'. Ett mer känt begrepp av Schulze är 'upplevelsesamhället' som han menar karakteriserar det västerländska samhället. Begreppet upplevelse definierar han som en "övergående subjektiv process som inbegriper både kropp och medvetande"¹. Den innefattar inte ett passivt mottagande av intryck utifrån, utan det väsentliga är bearbetningen av dessa från subjektets sida. Ett intryck blir till en upplevelse först genom "subjektets gestaltande aktivitet"². Att

resandet till stor del grundar sig i upplevelser kan bekräftas utifrån dessa beskrivningar. Resenären befinner sig redan geografiskt i Landet Annorlunda, något som omöjliggör det passiva mottagandet av intryck eftersom han/hon blir tvungen att leva efter de rådande förhållandena. Därför är resandet i sig redan en upplevelse. Därutöver följer de upplevelser, det som resenären gör eller engagerar sig i, som kryddar resan och ger den mening.

Anmärkningsvärt är att även charterturismen och turismen generellt grundar sig i en upplevelseorientering. I samband med texter om turism och reseliv nämns upplevelsernas betydelse allt oftare. Upplevelseindustrialismen har blivit ett begrepp från marknadssidan som svar på den rådande upplevelseinriktningen. Exempelvis i boken "Reseliv" av Olof Svedelid finns ett kapitel med rubriken "*Från resor och turism till upplevelser och livskvalitet*", skriven av Scandic Hotels vd och koncernchef Roland Nilsson³. Hans huvudpoäng i kapitlet är att det genom informationsteknologin erbjuds en allt större variation i utbudet, vilket leder till att kunderna i allt större utsträckning kan sy ihop sina resor själva. Individens önskemål har kommit att stå i fokus, vilket innebär att branschen måste ta steget från turismindustrin in i upplevelseindustrin, där tjänsterna präglas av individuella kundkrav, skriver han. Således har upplevelseorienteringens betydelse har uppfattats även på marknadsnivån. I citatet ovan från "Beach" har de världsvana resenärerna blivit blaserade på alla upplevelser som erbjuds och vill uppleva något utöver det vanliga, de vill ha äventyr. Underliggande finns att tolka en kritik av den redan alltför organiserade upplevelseindustrialismen. Det råder en önskan att göra något utöver det vanliga genom häftiga upplevelser. Men även dessa har blivit alltför vanliga eftersom de är något som alla redan gör. Det enda som återstår är ett riktigt äventyr, något som livet på Stranden kommer att erbjuda senare i boken.

5.1. Ramboresor och verklighetsturism

De exempel på nya turisminriktningar som jag skall ta upp här belyser hur upplevelseorienteringen kommer till uttryck på de mest extrema sätt. Att äventyrslusten ökar och alltfler erfarenheter blir konventionella har redan diskuterats ovan, men i takt med denna utveckling har det även uppstått nya krav och nya intressen. Många äventyrare vill upptäcka nya områden, där turismen är långt ifrån sin etablering och där det inte finns några trampade stigar att följa. I Metro (010910) tas ett nytt resefenomen upp som kallas för 'reality tourism' – verklighetsturism. Efter resetrenderna ekoturism, sportturism och äventyrsturism satsar researrangörerna nu på verklighetsturismen som går ut på att besöka ställen som inte är anpassade för den konventionella turismen. Idén kommer ursprungligen från många ideella föreningar och alternativa rörelser men har nu upptäckts av reseindustrin eftersom det finns ett brett intresse för detta hos konsumenterna. Det finns flera olika alternativ inom den verklighetsinriktade turismen. Den amerikanska "Global Exchange" säljer exempelvis resor till Costa Rica med temat "amerikanska företags roll i regnskogsskövling", till Frankrike med temat "småjordbrukare mot globalisering" och till Haiti "i antikolonialismens tecken". Kuba är dock den verkliga storsäljaren eftersom massor av amerikaner är nyfikna på den enda kommunistiska republiken i den västra hemisfären. En annan amerikansk researrangör, "Our Developing World" lovar en sann "icke-Hilton-anda" på sina resor i Sydostasien. I Vietnam

besöks program för gatubarn och unga ensamstående mammor, i Kambodja besöks minröjare och i Laos ges ett tillfälle att studera följderna av CIA:s hemliga operationer under Vietnamkriget. Den holländska researrangören "Kamstra Travel" har lanserat "teambyggande äventyrsresor" till uteliggarnas Paris. Deltagarna lever utan mat och pengar under Paris' broar i två dagar och lär sig överleva under svåra förhållanden.

Vid en jämförelse mellan verklighetsturismen och backpackandet märks några väsentliga skillnader. Verklighetsturisten vill uppleva verkligheten och backpackaren det autentiska. Verklighetsturisten behöver researrangörerna för att organisera upplevelserna som i sin verklighet även är extraordinära, annars skulle ju verkligheten inte vara så svårtillgänglig att den kräver en organisatör för att komma åt den. Backpackaren följer däremot ofta redan färdigtrampade stigar, men dessa har trampats av andra backpackers. De behöver som oftast inte en organisatör för sina resor eftersom de vet att de kommer att finna autentiska ställen på landsbygden och genom tips av andra backpackers. Likheterna mellan verklighetsturismen och backpackandet framkommer däremot i intresset för att få inblick i vad som försiggår 'backstage', bak de såkallade kulisserna. Utöver sökandet för det autentiska har några av de intervjuade deltagit i ideellt arbete under sina resor och betonar sitt intresse att engagera sig i volontär- och biståndsarbete. Det finns flera olika biståndsprojekt som resenärer kan få delta i ideellt.

Mediaforskaren och journalisten Sam Inkinen skriver om ett fenomen som han benämner "ramboresande" i den finska upplagan av Aktivist (10/2001). Han menar att det hos vissa unga resenärer har uppstått en upplevelsenarkomani. När det inte längre är nog med "extreme sports" som djuphavsdykning, base jumping, krigslekaktiga Survival Games eller researrangörernas otaliga utbud av upplevelser beger sig ramboresenären till garanterade kris- eller naturkatastrofområden. Inkinen citerar Juhana Rossi som för några år sedan skrev att områden som den afrikanska kontinenten, Centralasiens före detta sovjetrepubliker, Papua Nya Guinea, Colombia och Afghanistan är på innelistan för de mest äventyrslystna resenärerna. Det finns ett behov av totalupplevelser, där äventyraren ständigt befinner sig "on the edge", på gränsen till den ultimata faran att förlora sitt eget liv. Dessutom finns det en efterfrågan hos informationssamhällets publik för bloddroppande reportage från de mest spännande områdena, och det är dessa reportage som får bäst ekonomisk ersättning. Därför dras även många journalister och korrespondenter till sådana krisområden. Lonely Planets motsvarighet för ramboresenärerna heter "World's Most Dangerous Places" och är skriven av Robert Young Pelton. Den marknadsför sig som den enda årligen uppdaterade överlevnadsguiden för faror och äventyr. Utgångspunkten är kort och koncist följande: "*curious, intelligent and skeptical of the sound-bite view of the world's least travelled places*"⁴. Här redogörs för 22 krigszoner, 17 förbjudna områden och sju kriminalzoner. Dessutom presenteras bland annat droger, vapenhandel, landminor, terroristorganisationer och folkuppror.

Ramboresandet har inte mycket gemensamt med backpackandet, men är intressant att ta upp som ett extremexempel på upplevelsesuget som diskuterats ovan. Även Inkinen tar i sin artikel upp Schulzes begrepp upplevelsesamhälle och ställer frågan "jag upplever, alltså existerar jag?", uppdaterad för samtida förhållanden efter Descartes' klassiska filosofiska fras.

5.2. Ryggsäckresenärens upplevelser

Trots att intervjupersonerna i denna uppsats inte är ramborenenärer kommer upplevelseorienteringen till uttryck även hos dem.

”Jag vill gärna uppleva saker. Efter ett tag har man så lätt att komma in i ett lunk när man är här hemma, att det är ganska bra som det är, man tycker att det känns liksom krångligt om man skulle åka iväg igen, men hela tiden vet jag att man upplever så jäkligt mycket på en vecka redan, som man tänker på långt efteråt, mer nästan en hel termin här på en vecka utomlands, mer intryck och sånt, det är helt suveränt”. (Martin)

Hemma är resenären bunden till sina rutiner och till vardagens ”lunk”. Det finns ingen skola eller jobb som måste skötas utan all tid är disponibel enbart för resenärens intressen. Förutom frånvaron av plikter finns det ett varierande utbud av upplevelser på de populäraste rese målen. Upplevelseorienteringen dyker upp när de unga vuxna befinner sig i en kontext som både tids- och rumsmässigt erbjuder och tillåter upplevandet. Men upplevelseambitionerna varierar från resenär till resenär, så även hos intervjupersonerna. Enligt de olika intressen hos dessa unga män och kvinnor har jag delat upp upplevelsena enligt de olika inriktningar som utkristalliserat sig genom intervju svaren. Först vill jag belysa upplevandet av det autentiska, eftersom det förekommer oftast. Att komma åt det autentiska är viktigt för var och en av de åtta intervju personerna. Avsnittet därefter utgörs av en udda upplevelse, där jag även diskuterar festandets betydelse för ryggsäckresenären. Nästa avsnitt ägnas åt äventyrssporter, något som visat sig vara mer förekommande hos killarna. Två av fyra var inriktade på äventyrssporter och –upplevelser bland killarna medan ingen av tjejerna hade intresse för detta. Patrik säger följande om anledningen till att han är intresserad av äventyrsupplevelsena:

”Jag är lite sådär prova på, det är jag, en sådan typ. Mera av sådant. Det fyller tillvaron lite mot en tradig tillvaro här hemma. Det händer inte mycket när man kör upp och ner upp och ner, det är bara en och annan bilist, men det händer inget mer. Det är ett väldigt tråkigt jobb”. (Patrik)

Som motvikt till äventyrsupplevelsena och den expanderande upplevelseindustrin har jag tagit med en andlig upplevelse som exempel på självutveckling med hjälp av en främmande kultur eller religion. I det sista avsnittet ska jag diskutera kring naturen och naturupplevelsernas betydelse.

5.2.1. Upplevelser av det autentiska

Resenärerna i ”Beach” hade tröttnat på äventyrsmarknaden. Alla gjorde samma saker i sitt äventyrssug, varför de inte längre kunde kallas riktiga äventyr. Från en motsvarande utgångspunkt kan de intervjuade resenärernas upplevelser granskas. Strävan efter det autentiska är central för ryggsäckresenärerna, och det kan hävdas att de inte nöjer sig med den ”iscensatta autenticiteten”. De vill komma bort från det plastiska och det ytliga, något som de anser att dominerar chartermålen, men även stora delar av det västerländska samhället. Naturligtvis kan det inte påstås att ryggsäckresenärerna får tillgång till eller insikt i den nya kulturen i sin helhet, men däremot får de uppleva delar av den. Ett bra och omtyckt sätt att

komma åt det lokala tänkandet och de lokala världssynerna är att komma i kontakt, helst att få leva hos det besökta områdets eller landets befolkning en period.

”I Indonesien åkte vi till en strand där vi bodde i familjer uppe i bergen, det var ett surfarställe så det var inte heller några turister där nästan. Då fick man bo hos familjerna gratis, man fick bara betala för maten, så vi bodde, då sov man tillsammans, det var bara en hydda utan väggar så vi sov tillsammans med familjen och sen låg man på stranden om dagarna och killarna vi var med surfade och vi snorklade lite och sådär. Och då var det också, man fick se hur dom levde, på riktigt. Pappan hjälpte sonen med läxor på kvällarna under fotogenlampa”. (Mia)

Att få uppleva det autentiska innebär alltså att få se hur lokalbefolkningen lever på riktigt. I avsnitt 3.3.2. berättade Hubbe att han brukar söka sig till landsbygden eftersom den nästan alltid är bevarad från turismen. Många av de intervjuade har liknande uttalanden. Carsten berättar följande om de ställen han betraktar som autentiska från sin senaste resa i Turkiet:

”Det var ställen som kanske inte hade några turistattraktioner men var det fanns ett genuint liv som var opåverkat av turismen, jag såg hur turkarna levde eller hur kurderna levde. Och det är där man träffar dom mest trevliga människorna också för att dom inte är vana vid turister”. (Carsten)

Utifrån intervjusvaren kan intresset för att uppleva det autentiska förklaras på två sätt. För det första kan ryggsäckresenären påminna om den gammaldags antropologen som bosätter sig hos fjärran folk för att förstå dess kultur. Trots att resenärerna oftast inte är ute efter att analysera släktsystem och byteshandel, vill de få inblick i den riktiga kulturen och förstå den. En annan viktig aspekt är det som Carsten nämner i citatet ovan. De trevligaste människorna finns på de ställen som ännu inte förstörts av turismen. Detta är något som även de andra intervjuade håller med om.

”Helst vill jag nog komma till småbyar där det inte finns turister och där folk är mycket mer öppenhjärtade till turister än på chartermålen, där dom är mest ute efter pengar. Vissa ställen blir det ju ändå att man åker, i Kalifornien åkte vi till Grand Canyon och Las Vegas, men det var ju för att man skulle ju ha varit där liksom. Grand Canyon var i och för sig en höjdpunkt och Las Vegas var tufft att se, men man skulle nog inte ha trivts där en längre tid. Det är bättre i lilla Pio-Pio på Nya Zeeland där det bor tjugo pers liksom, där trivs jag mycket bättre”. (Martin)

Martin bekräftar Carstens uttalande. Människorna i landsbygdens småbyar är mer välkomnande och öppenhjärtliga än på turistmålen, där den lokala befolkningen ser på turisterna som en inkomstkälla. Martin menar att attitydskillnaderna hos befolkningen är avgörande för hans trivsel. På landsbygden är intresset för den främmande resenären äkta, säger han. Att besöka en sevärdhet gör han för att kunna säga att han har varit där, men det är kulturutbytet med lokalbefolkningen och att kunna delta i den lokala miljöns vardagsliv som tillför honom mest personligen. Martin berättar dock att han gärna besöker ett turistställe ibland, om han känner för att festa och för att träffa andra turister, även om han trivs bäst på de autentiska ställena.

”Det tycker jag ju är roligt någon gång ibland, men däremot så vill jag ha det här att jag åker ut till en by själv också och bara knackar på någon dörr och säger att ’hejsan, kan man få hjälpa till med att klippa fårar’ eller att gå på dom här små pubbarna där det bara finns folk från bygden och snacka lite grann, dom är oftast väldigt öppna, glada att det kommer någon också”.

Erfarenheterna av det genuina livet varierar bland de intervjuade. Det är oftast lätt att komma i kontakt med lokalbefolkningen i de besökta länderna. Samtalet kan börja på gatan, på tåget eller på en pub. Carsten har också annonserat genom Lila Tidningen till dess motsvarighet i Brasilien. Han skrev vem han var och att han gärna ville träffa brasilianer under sin resa där. Han fick så många svar att han blev tvungen att välja endast de som verkade intressantast. På detta sätt skaffade han sig många nya vänner som han också reste med kortare perioder.

Jakten på det autentiska kan således grunda sig i kulturutbytet, intresset i att lära sig mer om olika kulturer och tankesätt och vetskapen om att de autentiska människorna även är de mest välkomnande och öppenhjärtade. Den sistnämnda faktorn kan härledas till Nash’ tolkning som togs upp i avsnitt 3.3.1. Genom sökandet efter autenticitet söker den alierade arbetande individen en ickealierad och mer autentisk tillvaro. En sådan tillvaro är för ryggsäckresenären mer förknippad med värme och tillgänglighet än vistelsen på en charterort, och till och med vissa aspekter av livet i det västerländska samhället.

5.2.2. En udda upplevelse och festandets betydelse

Att så många västerländska unga vuxna invaderar en stor del av Tredje Världen i en så hög grad kan dock inte enbart bero på viljan att lära sig om andra kulturer. Många resenärer vill dessutom leva ”det sköna livet”, festa, njuta av värmen och släppa loss. Det behöver inte vara ett självändamål att festa så mycket som möjligt under resan och för många är det inte viktigt överhuvudtaget, men genom utelivet är det lätt att lära känna nya människor och främst andra resenärer. Många av resenärerna är ju vana vid att festa även hemma. Carsten ville använda sina sista dagar i Turkiet till att festa, efter att han rest runt på landsbygden. Mia däremot säger att hon utöver att lära sig om nya kulturer i hög grad var ute efter att festa och träffa nya människor under sin resa. Här berättar hon om en festupplevelse hon var med om i Vietnam.

”Det var i Vietnam, det var Mama Han, hette hon, som hade en båttur man kunde ta som kostade sju dollar, tror jag. Då åkte man ut en hel dag och fick snorkla och hon bjöd på jättefin lunch på båten, det var helt, hon var helt utflippad, hon bjöd på vin och marijuana och hon hade en ”floating bar” på ett ställe, då fick man var sin simring som man fick sitta på i vattnet så bjöd hon på vietnamesiskt vin och marijuanacigaretter och sådär, så det var en hel dag ute i solen med både det ena och det andra och det var en riktigt så där turistgrej som alla gjorde när dom kom till den stan. Det var typiskt sånt rykte som gick runt som man berättade vidare till andra, så att alla fick reda på det. Vi visste om det tidigare innan vi kom dit att det fanns, vi fick veta av andra backpackers då. Det var jättekul, det var en annorlunda grej, en erfarenhet som jag aldrig kommer att glömma och hon var helt galen, tanten, hon var kanske 50-års åldern, höll på och festade hur mycket som helst, lyssnade på jättehög musik på båten och sådär. Det var en kul erfarenhet”. (Mia)

Mias beskrivning skulle kunna betraktas som en idealtyp av en festupplevelse för en ung resenär. Samtidigt som den är en utflykt i naturen tillsammans med andra resenärer är den till för att festa och koppla av. Mer spännande blir upplevelsen av att organisatören är en något udda karaktär. Att festa är en viktig del av den västerländska kulturen, både för unga och vuxna. Därför blir det speciellt spännande med en extraordinär, organiserad festupplevelse. Mama Han är exotisk och vet vad de västerländska resenärerna uppskattar. För resenären däremot legitimerar friheten från den västerländska sociala kontexten denna typ av upplevelser. Mia betonar möjligheten att "göra som man vill" på resan, och menar att detta ofta innebär sådant som inte går att göra hemma. På resan blir det således normalt att få med sig speciella och udda erfarenheter som inte ingår eller över huvudtaget erbjuds i vardagslivet hemma.

En annan intervjuperson som tar upp festandet under resorna är Martin. Han har främst backpackat i Australien och Nya Zeeland, och han menar att det har uppstått en helt speciell backpacker –kultur i dessa länder.

"Då är det ju, den kulturen som ingår stort sett, fest varje kväll, mycket ordnade saker från hostlen, idag ska vi åka dit och kolla på det där vattenfallet och så ska vi bada i den där sjön och så ska vi åka tillbaka hem och sen så ska vi sjunga karaoke i baren och sen har vi en massa sådana här tävlingar om vem som, hur många killar som, hur många bh killarna kan samla', lite sådana grejer, det är ju mycket sådana lekar som dom fixar och ordnar från hostels, ofta med anspelning på sexgrejer också, det blir lite dom här grisfesterna på Kanarieöarna, eller lite åt det hållet (skratt)."

Själv tar Martin avstånd från denna kultur. Han berättar att mycket av backpackandet i Australien och på Nya Zeeland går ut på att resa runt i landet med en buss som stannar på speciella backpackerorter och att dess utövare är i 20-årsåldern, det vill säga något yngre än han själv. När jag frågade honom om han brukade läsa Lonely Planet, svarade han att den fungerade bra på Filippinerna och i Kalifornien, men att den mest "sabbade på Nya Zeeland" eftersom den alltid tipsade om de minst personliga och mest typiska backpackerställena och vandrarhemmen. Enligt Martin var det lättare att hitta de trevligaste ställena på egen hand och framför allt genom rykten och tips av andra resenärer. Han deltog på backpackerfesterna ibland, men trivdes bäst på landsbygden och bodde helst på de minsta vandrarhemmen, där det bodde ungefär tio personer åt gången.

Backpackerkulturen i Australien och på Nya Zeeland har således blivit ett alternativ till charterresor för festsugna ungdomar. Mycket av programmet organiseras från vandrarhemmen och bussen är ett säkert sätt att hitta till nya backpackerorter. De organiserade festerna är enligt Martin jämförbara med charterorternas grisfester. Det är säkert ingen slump att backpackerfenomenet har etablerat sig på detta sätt just i Australien och på Nya Zeeland. I dessa länder finns ju redan den festkultur som även de europeiska och amerikanska västerlänningarna känner till i motsats till exempelvis Asien, där supfestandet inte utgör en central del av den unga och vuxna befolkningens liv. De australiensiska och nyzeeländska festfixarna har den förkunskap som krävs för att få igång stämningen på vandrarhemmen, pubbarna och diskoteken. Men eftersom ingen av uppsatsens intervjupersoner har utövat detta bussbackpackande och Martin är den enda som tagit upp ämnet, skall jag inte gå djupare in på företeelsen här.

5.2.3. Adrenalinupplevelser

Äventyrssporter eller ”extreme sports” har blivit populära hos de unga resenärerna. Det finns många olika sätt att framkalla en adrenalinkick och i takt med efterfrågan uppstår det ständigt nya möjligheter för en adrenalinupplevelse. Av intervjupersonerna är Martin den mest erfarna inom området:

”Jag har gjort allting nästan. Först så, det är Nya Zeeland som är huvudlandet om man ska göra sånt, Australien också i och för sig, just på äventyrssportgrejer. I Australien gjorde jag rafting. Sen var vi på ganska många utflykter till öknen och regnskogsturer och såna grejer. Sen på Nya Zeeland blev det väl lite fisketurer, jakter åkte vi också på. Jag köpte ett gevär därnere, så jag var ute och jagade vildget och kronhjort. Sen så isklättrade vi en dag och sen så gjorde vi sån där hängflygning. Sen bungyjumping. Såna grejer”. (Martin)

Dessutom har Martin dykcertifikat och har dykt mycket under sina resor. Förutom att han åkte till Filippinerna för att han tyckte att det var ett ovanligt land att åka till, var det även för att dyka. Det finns många vrak från Andra Världskriget vid den filippinska kusten som han ville utforska. Utifrån sin långa upplevelslista kan det konstateras att Martins upplevelseinriktning består i hög grad av äventyrs- och adrenalinupplevelser. I följande citat förklarar han sitt intresse för dessa och funderar kring kombinationen spänning och natur:

”Adrenalingrejerna gör man för att man lever lite extra. Spänningsmomentet är ju där. I och för sig finns det ju ett spänningsmoment i jakt och fisketurerna också. Men dom här vandringarna som vi gjorde, då är det mest avkoppling, komma ut i naturen, det får man ju också, det är det bästa med jakt och fiske att då har man både spänningen och sen har man ändå den här fina naturupplevelsen. Det var väldigt mysigt på Nya Zeeland, går man ut i skogen så kommer det en papegoja och hoppar två meter framför och sitter och tittar på en ett tag. Allting är nära liksom”. (Martin)

Patrik menade att spänning fyller en ”tradig tillvaro här hemma”. Martin vill känna att han ”lever lite extra”. Spänning och äventyr ute i vacker natur är för honom den kombination genom vilken han uppnår detta. Martins upplevelseinriktning kan delvis förklaras genom hans bakgrund. Han är uppvuxen i en liten by i Hälsingeland där han redan som barn har lärt sig att jaga, fiska och leva i naturen. På Nya Zeeland köpte han en jägarlicens för 100 kronor och under resan skaffade han största delen av sin mat genom att fiska och jaga. Det blev ”kött på Sydön och fisk på Nordön”, berättar han och tillägger att det alltid är godast med självjagat. I följande citat berättar han om sin favoritupplevelse.

”Bästa resedagen på den här resan jag var förra året, det var när vi var och isklättrade. Det var en helt underbar dag. Vi gick upp tidigt vid 7-8 –tiden och började, vi var med guider, och full isklättringsutrustning med hackor och spikskor och sådana grejer, så då hade vi lite genomgång där först, och sedan fick vi vandra genom, nästan regnskog, upp först till stenröset och sedan kom man till glaciären. Det var strålande sol och jättefint hela dagen. Det kändes som man utvecklades, eller man lärde sig jättemycket den dagen, man började på en väldigt låg nivå, bara tog en liten vägg, och sen efterhand en 10-15 meters lodrätt isvägg som vi klättrade upp för, så det var jåkligt tufft. Det var liksom en helhetsdag, sen kom vi hem sent på kvällen, tog en pizza och några öl och spelade biljard, sen var man helnöjd”. (Martin)

Sam Inkinen kopplar ihop ramboresandet med begreppet 'sublim upplevelse'⁵. Att ha befunnit sig i farozonen och klarat sig därifrån helskinnad är en sublim upplevelse för ramboresenären, skriver Inkinen. Upplysningsfilosoferna Immanuel Kant och Edmund Burke gav ut sina analyser om det sublima redan i slutet på 1700-talet, och i nyare texter diskuteras erfarenheter av det sublima av bland annat den franske filosofiprofessorn Jean-François Lyotard som i sina analyser utgår från Kants teser. Den sublima känslan består av kombinationen mellan välbehag och smärta. Enligt Kant är det smärta som förorsakar välbehaget⁶ medan Burke betonar känslan av skräck och rädsla som kärnan av det sublima. Enligt Burke producerar skräck och rädsla alltid en känsla av välbehag så länge dessa inte kommer för nära⁷. I "Filosoflexikonet" står sublim som synonym för "upphöjd, av en högre ordning"⁸. Att "leva lite extra", som Martin uttrycker som orsak till sitt tycke för adrenalinkickarna, kan även den ses som en sublim upplevelse. Att kasta sig ut från ett högt stup känns redan fysiskt onaturligt, och även om det är tryggt på grund av alla repen uppstår spänningsmomentet såväl psykiskt som fysiskt. Den sublima, upphöjda, känslan, kommer efteråt då välbehaget infinner sig som följd av rädslan eller smärtan. Martin beskriver isklättringen från ett helhetsperspektiv. På kvällen tog han en pizza och några öl och kände sig "helnöjd". Han har kanske inte upplevt skräck eller smärta, men klarade av utmaningen. Spänningsmomentet är över och han njuter av den sublima upplevelsen.

5.2.4. En andlig upplevelse

Utifrån den definition som Schulze ger på begreppet upplevelse, kan den även appliceras på en abstrakt nivå istället för en konkret. En upplevelse grundar sig i bearbetningen av intryck genom en subjektiv process som innefattar både kropp och medvetande. Carsten har lärt sig mycket av sin resa i Asien, där han började fundera över många fundamentala frågor.

"Finns gud? Vem är jag? Vad är min mission i livet? Reinkarnation, finns det, finns det andar? Hur kan jag utveckla mig? Åt det hållet. ... I Indien har du allting, det finns hinduer, det finns muslimer, det finns kristna och en massa konstiga små sekter. Jag tror att det är väldigt svårt att resa i Indien utan att börja fundera på religiösa frågor, för att du blir konfronterad med religionen hela tiden och så fort du träffar en indier frågar dom vilken religion du tillhör, det är en av dom första frågorna dom ställer: "Where are you from, what do you believe in? Are you Christian?" ... Man kan säga att frågorna ställdes i Indien och sen i Thailand i klostret (ett buddhistiskt kloster som Carsten fick höra om av andra resenärer och som han vistades på i Thailand) fick jag svar på många, jag tycker att dom förklarade mina frågor på ett bra sätt och jag, det bygger mycket på upplevelser i buddhismen, dom kan säga en vad dom tycker och sen kan du meditera över det och se vad du själv tycker. Du måste acceptera, du måste få en insikt i vad som känns rätt med kroppen, det är inte bara hjärnan du använder. ... Det handlar mycket om att stänga av rationaliteten också, allt det jag är uppväxt med, det har ett helt annat sätt att se på saker. Att uppleva, det är att tro med kroppen, med hjärtat, istället för med hjärnan. Hjärnan kommer aldrig att kunna förstå sådana grejer, hjärnan kan bara se raka linjer". (Carsten)

Den personliga insikt som Carsten fick på sin resa i Indien och Thailand var inget han hade planerat i förväg, säger han. Enligt honom kände han dock på sig att det fanns något som han behövde men att han inte visste vad det var innan han åkte till Indien. I detta sammanhang får begreppet 'upplevelse' en ytterligare dimension, nämligen den buddhistiska. Att uppleva är att

tro med kroppen och med hjärtat, säger Carsten. Hans upplevelse består av att han på klostret har lärt sig att uppleva, att känna efter med kroppen och hjärtat, och har därmed funnit ett alternativ till det västerländska tänkandets rationalitetsfixering. Carstens andliga upplevelse illustrerar hur en främmande kultur eller livsåskådning kan tillföra en bredare, eller djupare, personlig livssyn. Carsten bevisar dessutom att det inte nödvändigtvis behövs en specifik upplevelseindustrialism för att tillfredsställa vissa mänskliga (eller vissa människors) grundbehov.

5.2.5. Naturupplevelser

Naturen har redan varit med som ett centralt element i upplevelsediskussionen hittills. Den är betydelsefull för upplevandet av det autentiska och för äventyrssporterna. I båda fallen utgör den miljön för upplevelserna. Utöver kulturen och den autentiska stämningen är dessutom naturen bevarad ute på landsbygden. För Martin var äventyrsupplevelserna förknippade med naturen genom att dessa två tillsammans utgör en åtråvärd kombination av spänning och skönhet. Hängflygning, rafting, och dykning, för att nämna några exempel, utspelar sig i naturen och erbjuder även naturupplevelsen – att beundra landskapet från fågelperspektiv, att uppleva naturen från en flotte eller att studera den under havsytan. Det som kan kallas naturupplevelser är dock upplevelser där huvudsyftet är att beskåda naturen. Här ingår exempelvis safari, bergsbestigning och hiking, men en naturupplevelse behöver nödvändigtvis inte vara organiserad.

”Nya Zeeland var så hisnande vackert, vi var på Södra ön, alla dom här bergen som var snötäckta längst upp och det såg ut som att det inte var så långt bort att man kunde röra vid det, men så jävla kallt, vulkanområden, varma källor och sånt. Det var en väldigt speciell känsla att sitta i varmt vatten när det är så kallt”. (Inger)

Ingers beskrivning från Nya Zeeland illustrerar hur viktiga reseminnen naturen i sig kan utgöra. Även Clara betonar vikten av naturupplevelser och deras betydelse:

”Naturupplevelser är vackra upplevelser som jag blir glad av i sinnet. Jag satt på en båt mellan fastlandet och ut till en ö, Ko Panja i Thailand, och då var det alldeles spegelblankt vatten, alldeles turkosgrönt och så såg man bara suddiga öar i horisonten, och så satt man där och så åkte jag alldeles själv.” (Clara)

För Inger och Clara handlar resandet mycket om de sociala kontakter som knyts. Utöver det sociala utgör naturupplevelserna en stor del av deras reseminnen. Patrik reser främst för kulturens och naturens skull. Han har varit mycket och fjällvandrat i Norrland och Norge, och bergsbestigning var också något som han ville göra på Borneo. Det bästa minnet är dock från Afrika:

” Det var nog när jag var i Afrika, Serengeti, det är det bästa reseminnet. Det var upplevelserna, alla djuren, det är ju något som bara ser på TV, annars ser man ju aldrig lejonerna ligga två meter från bilen eller precis nedanför bilen”. (Patrik)

Patriks intresse för naturen är något som långsamt utvecklats först på de senare åren. Han njuter av att få vara ute i det vilda. Dessutom har han skaffat sig en kamera med objektiv och fotografering i naturen är förutom naturen själv en viktig hobby för honom.

Det är svårt att kategorisera naturupplevelser i ett fack. Ibland utgör den vackra naturen kulisserna eller miljön för en specifik händelse eller känsla, och ibland är ändamålet att beskåda endast naturen i sig. Från intervju svaren framgår dock en gemensam nämnare för resenärernas uppskattning av naturen: den finns till för att njutas och för att bli fascinerad av. Naturen är vacker och den tillför glädje i sinnet, som Clara sa. Hisnande vackra landskap eller magkittlande höjder påminner människan om hennes litenhet och överrumplar henne med sin skönhet och storhet.

5.3. Upplevelsen i system

I detta kapitel har jag visat olika upplevelser som en resa kan erbjuda. De upplevelser som tagits upp utgör naturligtvis inte definitiva upplevelsekategorier, men illustrerar variationen på olika inriktningar inom upplevandet. Den gemensamma nämnaren är dock Schulzes definition på begreppet. I de olika upplevelsetyperna utmärks den subjektiva processen som innefattar både kropp och medvetande. Enligt Schulze är upplevelseorienteringen en inställning som är särskilt tydlig vid konsumtionen av explicita upplevelseutbud, men som även sträcker sig långt därutöver. Den kan omfatta hela livet. Exempelvis nämner han partnerrelationen, föräldrarollen, yrket och förhållandet till den egna kroppen och till naturen⁹. Centrala av de ovannämnda fälten för resenären är de explicita upplevelseutbudena, vilka utgörs av både resandet som helhet och de otaliga möjligheter som erbjuds under själva resan. Även förhållandet till den egna kroppen och naturen är centrala områden för den upplevelseinriktade resenären. Adrenalinupplevelserna är starkt förknippade med kroppen och som tidigare nämnts är naturen av stor betydelse i flera olika sammanhang.

Schulze vidareutvecklar sin teori genom att sätta upplevelseorienteringen i system, vilket resulterar i en specifik upplevelserationalitet. *"När vi inte längre accepterar den oundvikliga strömmen av upplevelser så som den träffar oss, utan själva försöker reglera den, då handlar vi upplevelserationellt"*¹⁰. Upplevelseorienteringen kanaliseras både på individuell och social nivå. För det första stabiliserar den enskilde individen sitt liv genom att utveckla en personlig stil. Genom sin empiriska undersökning har Schulze kommit fram till att den personliga stilen kännetecknas av närhet respektive distans till tre olika vardagsetetiska scheman, det vill säga gemensamma element i flera människors personliga stil. De tre olika scheman utgörs av ett högkulturschema, ett trivialschema och ett spänningsschema. Det sistnämnda är en ny företeelse, vilken uppstått som svar på 1950- och 60-talens framväxt av en dynamisk livsstil där tempo, omväxling och utagerande anger tonen. Dessa tre olika scheman utesluter inte varandra, utan utgör olika kombinationsmöjligheter för individerna¹¹. Hos resenärerna kommer alla dessa personliga stilar i uttryck. Spänningsschemat är en stor del av själva resan, men kan även relateras till en stor del av både organiserade och ickeväntade upplevelser. Högkulturschemat utmärks däremot genom intresset för olika kulturer och religioner och trivialschemat är anknutet till resenärens trygghet och gemenskap med de andra resenärerna.

Den andra stabiliseringsstrategin kanaliseras genom sociala miljöer. Individens tillhörighet till en social miljö är inte längre anknutet till dennes härkomst, klasstillhörighet eller bostadsort, menar Schulze. Istället uppstår de sociala miljöerna genom upplevelseorienteringen. Schulze skiljer på fem miljöspecifika varianter av denna: en nivåmiljö, en integrationsmiljö, en harmonimiljö, en självförverkligandemiljö och en underhållningsmiljö. Inom var och en av

dessas fem miljöer kanaliseras upplevelseorienteringen genom strävan efter ett specifikt gott: rang, konformitet, trygghet, självförverkligande respektive stimulans¹².

Varken den individuella nivån eller de sociala miljöerna är bindande eller definitiva, menar alltså Schulze. Vilka av de sociala miljöerna är det då som gör sig gällande inom resenärdiskursen? Resandet i sig och upplevelserna innebär självförverkligande och stimulans. Carstens andliga upplevelse ingår i självförverkligandemiljön där den individuella nivån karaktäriseras av högkulturschemat, medan Mama Hans "floating bar" passar in i underhållningsmiljön inom det individuella spänningsschemat. Det är dock inte enbart underhållning och stimulans som dominerar, utan även integrations- och harmonimiljön är viktiga för resenärerna. Resenären vill integrera sig i den miljö där han/hon vistas. Exempelvis för Sara är en av största utmaningarna med att resa att:

... "man blir vänligt bemött tillräckligt många gånger, om man går runt i affärer eller hotell eller folk på gatan att man märker att nio av tio är jättevänliga och tycker att å, dom hjälper kanske att följa med en dit man ska eller något, men om nio av tio snäser åt en som på Jamaica, då blir man jätteledsen, då är det helt omöjligt att känna sig hemma alltså, det känns när man reser ensam. Som nu i Polen märkte jag att nio av tio var jättegulliga och så, då känner man sig hemma". (Sara)

Strävan efter konformitet uttrycks genom att resenären vill känna sig vänligt bemött och välkommen. Här kan även dras en parallell till att resenärerna dras till landsbygden där det råder en öppenhjärtlig stämning. Harmonimiljön kan däremot relateras till att resenärerna dras till varandra. Att de har så mycket gemensamt i resekontexten skapar en trygghet för dem. Som exempel kan nämnas Khao San Road, knut- och vilopunkten för resenärerna, men även tendensen att de slår följe med varandra, umgås och festar tillsammans.

6. Smultronställen och bäst före -stämpeln

Huvudprincipen i "Beach" är att undvika ställen som är passé och upptäcka sådana som ännu inte passerat bäst före -datum. Stranden - "Beach" - är ett resenärkollektiv på en ö som ingår i ett thailändskt naturreservat och en välbevarad hemlighet för att aldrig behöva vara med om att förvandlas till passé. I följande utdrag har Richard precis hittat fram till Stranden med hjälp av en karta han fått av en mystisk man, och försöker lista ut av ledaren i kollektivet vilket slags ställe Stranden är. Sal, ledaren, svarar honom att det är en badort vilket gör honom besviken.

"Vad trodde du att det här var för ett ställe?" frågade Sal. "Jag vet inte. ... Men jag trodde definitivt inte att det var en badort." Hon viftade en knubbig hand i luften. "Okej, jag skojade lite med dig, Richard. Det här är naturligt vis mer än bara en badort. Vi åker till den här vackra stranden för att koppla av, men det är inte en badort eftersom vi försöker komma bort från badorter. Eller så försöker vi skapa ett ställe som inte kommer att förvandlas till en badort. Fattar du?"

Sals svar beskriver bäst före -principen i ett nötskal. Den är en av grundpelarna i boken och dessutom ofta förekommande hos de intervjuade resenärerna. Trots att uppdelningen massturist - antiturist kanske är alltför svartvit för att illustrera dagens turism går det att peka

på en stark antituristisk tendens hos de intervjuade resenärerna. Redan tidigare har det visat sig att de gärna söker sig till den bevarade landsbygden, men vikten av att hitta oförstörda, avlägsna och lugna ställen är så tydlig att dessa förtjänar ett kapitel för sig. Dessa ställen har jag valt att kalla för ”smultronställen”, ett begrepp som jag lånat av Clara:

”Jag tror att alla har lite sådär Robinson Crusoe i sig, man har lite upptäckarglädje, och man vill kunna vara lite unik och berätta sedan också om att ’jag fann min egen strand’ och det är lite det där. Ibland så känner jag så att man försöker bräcka varandra och hitta det mest avlägsna stället. Inte som att ’åh, har du också varit på Mallorca, det har jag också!’, utan att man försöker hitta sina egna små smultronställen”. (Clara)

Smultronställen är platser som Lonely Planet eller någon annan guidebok oftast inte kan tipsa resenären om, utan de upptäcks främst genom rykten, tips eller av en slump. I avsnitt 5.2.2. berättade Martin att Lonely Planet mest ”sabbade” hans resa på Nya Zeeland och att den främst av allt tipsade om de redan etablerade backpackerställena. I följande citat av Sara berättar hon om ett av sina bästa reseminnen och sitt personliga smultronställe:

”Jag blev tipsad om ett ställe i Costa Rica som var, det där stället som jag bodde på, det var en minuts gångväg från havet som och det var arter överallt, leguaner, jaguarer och spindlar och kolibris och så bara låg man i en hängmatta och så fick jag låna hästen och rida på stranden och titta på jättesköldpaddor. Så man bara var, liksom. Små promenader. Det är nog sådana ställen man har hittat som inte har så mycket andra turister”. (Sara)

Saras smultronställe kan något lyriskt beskrivas som ett jordiskt paradiset, och stället är utan tvivel inte sig likt om det upptäcks av alltför många andra. Även Orvar Löfgren tar upp detta fenomen. Antituristen letar efter oförstörda upplevelser och autentiska miljöer, och då ett resmål eller en sevärdhet överbefolkas eller trivialiseras är det dags för antituristen att söka efter nya marker, att söka sig off-pist, som den franske sociologen Pierre Bourdieu uttrycker det¹. Det gäller alltså att hitta de orörda ställena. Precis som smultronställena här hemma är dessa ställen nästan lite hemliga. Ifall ryktet sprids alltför mycket försvinner alla smultron i de ivriga plockarnas korgar och därmed försvinner smultronstället. Därför är smultronstället ”bäst före” enbart för ett begränsat antal resenärer. Det är också en välkänd princip för de flesta av de intervjuade resenärerna. Bäst före –datum är kanske inte så överraskande förankrat i ställets ”charterhaltighet”.

”Jag kan säga som att Vietnam, det är precis på gränsen, det är ett land som jag vill hinna utforska innan det blir som Thailand”. (Hubbe)

”Det är vissa ställen liksom Phuket i Thailand, det låter som, man bara hör att det går bara charterresa efter charterresa, och det känns så turistigt. En del säger också att Bali har omvandlats till liksom värsta turistparadiset.” (Sara)

Vietnam är en nyöppnad och nyupptäckt marknad för reseindustrin, och Hubbe vill hinna utforska landet innan det nått samma öde som Thailand. Enligt Sara har Phuket, men även den förr så exotiska Bali blivit alltför triviala rese-mål. I ”Beach” var det oftast ryktena som förstörde smultronställena. Dessa passerar sina bäst före –datum när alltför många har upptäckt dem eftersom de då som regel förvandlas till vanliga charterorter. I följande stycke ur romanen beskriver Richard Hat Rin i Thailand, ett ställe som han hörde sin barnvakt beskriva som det orörda paradiset år 1986 när han var liten, men som i boken som utspelar sig cirka tio år senare (”The Beach” utgavs 1996²) har passerat bäst före –datum för länge sedan.

”Min egen osäkerhet hade snabbt övergått i ilska. Tidigare hade jag betraktat Hat Rin med objektiv nyfikenhet och nu betraktade jag platsen med avsky. Jag kände den ruttna stanken överallt; thailändare med falska leenden och denna sorglösa hedonism som eftertraktades alltför ivrigt för att kännas äkta. Mest av allt kände jag förfallet. Det hängde i luften över Hat Rin likt sandflugorna över soldyrkarna när de lokaliserat doften av svett och sötaktig solkräm. De riktiga resenärerna hade redan tagit sig vidare till nästa ö, mellanresenärerna undrade vart allt liv hade tagit vägen alltmedan turisthorderna stod beredda att slå in på den nya allfarvägen.” (Beach)

Huvudpersonens observationer från Hat Rin är en skrämmande och dystert beskrivning av turismens kolonisering av det oförstörda. Det känns som en självklarhet att resenären tar avstånd från förfallet och det som är oäkta. Men vem har egentligen rätt till smultronställena? Har inte alla som utövar turism ansvar för förfallets utveckling? Detta är något som diskuterats mycket i samband med ekoturismen, och i själva verket är det just tendensen till förstörelse och förfall av det autentiska som gett upphov till hela begreppet. Ingen har ju egentligen för avsikt att förstöra något, och det är svårt att inbilla sig att det är just den enskilda turisterna som bidrar till turismkoloniseringen och dess konsekvenser. I fallet ovan är det antituristerna som har visat vägen för massorna. Dessas ankomst innebär i sin tur ankomsten av pengar, vilka så många som möjligt vill komma åt. Även om detta dilemma skulle föra med sig en helt annan studie känns det viktigt att belysa den globala aspekten. Den västerländska turistens längtan att komma bort innebär som regel en hedonism där ansvarstagande för den lokala kulturen och miljön inte passar in. Ekoturismen har dock höjt medvetandet under de senaste åren och kommit med olika alternativ och begränsande regleringar för att bevara många av världens än så länge oförstörda turistmål.

6.1. Rykten och tips

I resenärkulturen verkar det dock som om principen ”förste man till kvarn” dominerar. Djungelradion fungerar som informationsspridare och den som finner fram får njuta av smultronstället. Rykten och tips är en central del av resandet och ett välfungerande sätt att hitta de mest paradislänkande ställena eller att uppnå de mest unika upplevelserna. De flesta av intervjupersonerna har tack vare ryktesspridningen upplevt och upptäckt sådant som de inte ens visste om att fanns. Mia blev tipsad om Mama Hans ”floating bar” och Sara om sitt smultronställe. Även Martin har haft nytta av djungelradion. Följande tips fick han när han bodde på ett litet vandrarhem på Nya Zeeland, där han kvällen innan han skulle vidare norrut stiftade bekantskap med en annan svensk resenär.

”Det finns ganska många ställen att dyka på, dykcenter, och det kostar en hel del och sen så har dom ju grupper på kanske 10 dykare varje gång som åker till bestämda mål som det dyks hela tiden på. Då fick jag tips om en gubbe som hade en liten husvagn långt uppe, i en liten by som hette Vangarua, det kanske bodde 30-40 pers där. Han var dykare själv och gick man och snackade med honom så kunde han fixa det, han hade båt och så körde han ut, jag gick och pratade med honom och så åkte vi ut med honom en dag. Då åkte han ut till riktigt fina ställen som ingen annan åkte till över huvudtaget. Så plockade vi hummer, det får man ju inte

egentligen göra, och sen hade han ett harpungevär också som jag fick låna så jag fick skjuta fisk, såna saker får man aldrig göra om inte via kontakter. Det var en hel dag, sen tog han oss hem till sig och lagade till maten och så satt vi då, vi var tre stycken och åt och pratade strunt. Han tyckte det var jättekul också ju. Så att det var mer den här personliga grejen och så fick man ju en väldigt fin dagsupplevelse". (Martin)

För intervjupersonerna är rykten och tips från andra resenärer av högt värde. Tack vare tipset från sin landsman fick Martin dyka och fiska med en lokal dykexpert istället för att dyka i grupper på dyra dykcentra. Sådana upplevelser är något som väldigt sällan erbjuds av en slump. Åsikterna om ryktesspridningen skiljer sig mellan de fiktiva och intervjuade resenärerna. Romanen grundar ju sig i bäst före –principen medan rykten och tips för intervjupersonerna är en väsentlig del av själva resandet. För de "riktiga resenärerna" i "Beach" är ryktesspridningen jämförbar med en obotlig sjukdom. Även Stranden, den välbevarade hemligheten och de utvalda resenärernas smultronställe, förstörs sist och slutligen. Ryktet har gått och det dyker upp allt fler resenärer, något som Strandens ursprungliga grundare har svårt att acceptera. Bäst före –datum går ut även för själva paradiset och resenärerna återgår till sina vanliga liv, vissa med bättre framgång än andra³.

7. Från "naken fri" till resenärgemenskap

Att resenärerna i motsats till bokens figurer är så generösa med ryktesspridning indikerar att det råder en slags gemenskap dem emellan. I detta kapitel skall jag gå in på de nya former av gemenskaper som Schulze menar att den rådande upplevelseorienteringen leder till. Resenärgemenskapen karaktäriserar det moderna samhällets alternativ till den traditionella samhörighetskänslan som ofta baseras på exempelvis familj, bostadsort eller klass. Innan själva gemenskapen kan studeras är det dock viktigt att följa processen som leder till den. Därför vill jag först belysa de förhållanden som möjliggör gemenskapen. Många av de intervjuade, faktiskt alla utom Martin, har betonat betydelsen av att komma från den västerländska sociala kontexten, vilket jag närmare skall granska i avsnittet nedan. Det har också visat sig att resenärerna uppfattar sig som annorlunda ute på resan än i sitt vardagsliv, vilket jag menar kan relateras till förändringen av deras sociala kontext. Detta skall tas upp i avsnittet "Resejaget vs. hemmajaget". Dessutom anser de flesta av intervjupersonerna att en av de viktigaste orsakerna för att resa är att "träffa nya människor" och betonar betydelsen av de nya kontakter som knyts under en resa. Därför ägnar jag ett avsnitt åt detta innan analysen av själva gemenskapen.

7.1. "Naken fri"

Orvar Löfgren menar att antituristens, "resebohemens och äventyrarens" individualism uttrycker en gammal medelklassdygd¹. Inom medelklassen finns en tradition att även fritiden bör vara en del av personlighetsutvecklingen. Under semestern skall man uppleva något, göra något, det är alltså en frihet till självförverkligande och nya upptäckter. För den som har ett stimulerande arbete och en karriärväg framåt är fritiden en frihet *till* något. Däremot för arbetaren med ett inrutat, övervakat och monotont arbete blir kontrasten starkare – semestern

är främst en frihet från vardagen². Backpackandet erbjuder en frihet till att upptäcka, uppleva och att samla erfarenheter. Många av resenärerna förvandlas dock till charterturister till exempel när de reser med sin familj eller när de endast har en kort tid på sig för att resa. Friheten från det inrutade livet kan lätt underskattas då de otaliga möjligheterna för personlighetsutveckling tas i beaktning. Men de intervjuade resenärerna har även betonat vikten av att komma ifrån. Det som resenären frigörs från ersätts ju av ett annat tanke- eller handlingsmönster, eller andra sociala normer, vilka i sin tur är avgörande för friheten till något som inte kan förverkligas i det vardagliga livet. Betydelsen av att komma bort, det vill säga friheten från vardagen, är dessutom för den moderna medborgaren lika viktig oavsett vilken samhällsgrupp det är frågan om trots att medelklassindividualisten som känt är mer intresserad av den medelklassiga självutvecklingen, det vill säga friheten till att göra, och speciellt lära sig, nya saker.

Jag har valt följande tre citat eftersom de illustrerar på var sitt sätt vikten av att komma ifrån vardagen och dess dominerande sociala förhållanden.

”Här är man bunden till en massa grejer. Ibland kan jag längta efter att resa när jag tycker att det är för jobbigt här, för mycket att göra, för mycket, när det blir för triviale att bo på samma ställe, samma rutiner hela tiden. Då kan jag verkligen längta efter att bara ha min ryggsäck och åka iväg, att vara på ett nytt ställe varenda dag, träffa nytt folk hela tiden. Den längtan kan jag fortfarande ha. Jag kan börja fantisera att kanske jag bara skulle skita i allt, säga upp lägenheten och sticka, jag har pengar på kontot. Det kommer till mig ibland, sådana tankar”. (Carsten)

”Här hemma, här hemma är det ju inte bara jag utan man är delaktig i samhället, i familjen, man är kollega och granne och allting sånt. Men när man är ute och reser så är man liksom naken fri från allt det där, då är det bara jag, det är så äkta på något sätt, det liksom renar. Man är den nakna människan fri från allt det där, både jag och dom andra. Man träffar andra och accepterar dom verkligen som dom är”. (Inger)

”När jag var liten, ett sommarlov, det kunde vara hur lång tid som helst, man tog så mycket nya intryck hela tiden från det här sommarlovet när man höll på att busa omkring. Men när man blir äldre, då blir allting så - ja, nu går jag till jobbet, nu går jag till skolan, det är inte så mycket som förändras i ens liv. Det är ganska så på jämn nivå. Medan, det har jag märkt nu när jag är ute och reser, då är man tillbaka till det här upptäckandet, det är hela tiden nya grejer som bara kommer så, jag tycker att det är fascinerande”. (Hubbe)

Ur Carstens, Ingers och Hubbes uttalanden framgår hur viktigt det är att komma bort från vardagen. Carsten betonar frihetskänslan av att resa runt med endast ryggsäcken, att träffa nya människor och besöka nya ställen. Ibland känner han att han vill komma bort från rutinerna, det vill säga sitt inrutade livsmönster. Carsten berättar att han först nyligen lärt sig att uppskatta vardagen, men att han förut alltid var rastlös och kände jämt på sig att livet kunde bli för monotont och vardagligt. Inger däremot lägger tonvikten på att vara ”naken fri” från samhället. Hon menar att det ute på resan möjliggörs en äkthet som den normala tillvaron, bundenheten till samhället, begränsar. Interaktionen uppstår på samma premisser för alla

resenärer, eftersom utbildning, bakgrund eller yrke inte spelar någon roll ute på resan. Det är den nya kontexten som är den avgörande gemensamma nämnaren för alla. Hubbe använder barndomens sommarlov som metafor för den frihetskänsla han upplever under sina resor. Även han tar upp det inrutade livet som karaktäriserar vuxenvärlden i motsättning till alla nya intryck och tidlösheten som barndomens sommarlov bestod av.

7.2. Resejaget vs. hemmajaget

Eftersom individen är kontextbunden i sina handlingar är det intressant att jämföra resenärens självbild i de två olika kontexterna, hemma och ute på resan. Friheten från vardagen implicerar som sagt även en frihet till något annat. Att komma bort från hemsamhället gör att en del av dess sociala normer och förväntningar på individen försvinner, eller rättare sagt stannar där, vilket ger ett bredare individuellt spelutrymme. Då det inte förväntas ett specifikt beteende, behövs inte heller förväntningarna uppfyllas och därmed tillåts andra beteendemönster.

”Jag har ett annat sätt att träffa folk, här i Malmö skulle jag inte gå och säga hej till någon som står på gatan om jag inte kände personen i förväg. Jag är nog öppnare när jag är ute och reser”. (Carsten)

”Man blir mer öppen, mycket mer öppen än vad man är hemma och börjar prata med folk överallt. Det håller i sig ett tag när man kommer hem, första månaden så är man jätteöppen, man pratar med folk överallt men sen efter det så flyter man tillbaka till det vardagliga livet hemma”. (Mia)

Tom O’Dell tar upp turistupplevelsens utformning i motsats till våra vardagliga upplevelser. Han menar att turismens utanförstatus ofta överbetonar åtskiljande och separation, och att fokus även skall riktas mot aspekter av vardagslivet som turisten antas lämna kvar hemma³. I detta fall handlar det dock inte enbart om vad turisten antas lämna kvar hemma, utan även om vad som automatiskt stannar hemma. Så gott som alla resenärer som jag intervjuat menar att de blir mer mottagliga för nya människor och situationer. Detta kan direkt relateras till både den miljö de möter och den sociala kontext de lämnar bakom sig, vilken inkluderar normer där det inte är fullkomligt acceptabelt att vara kontaktsökande och öppen mot främmande människor. Hemma skulle det kännas konstigt att börja konversera med vem som helst på gatan eller med någon på bussen eller tåget, medan det under resan är fullkomligt normalt. Det är till och med ett centralt sätt för att överleva:

”Allting går ju så snabbt. Man vet ju aldrig hur länge en människa ska vara där, så när man träffar någon som man känner att man kanske tycker om, så allting måste ju gå så snabbt, jag menar dagen efter så kanske jag åker vidare eller den människan åker vidare så att det kan bli väldigt allvarligt väldigt snabbt, alltså inte bara när man träffar en kille utan även vem som helst. Alla vet om det. Annars blir man ensam, då måste man vara öppen”. (Inger)

Från Ingers uttalande framgår en annan orsak till resejagets öppenhet. Att ”allt går så snabbt” gör att två eller flera människor kanske aldrig får möjligheten träffas igen. Eftersom ”alla vet om det” blir det lättare att börja ett samtal med nästan vem som helst. Alla är på väg åt något håll och därmed är inte heller de nya kontakterna bindande, vilket också underlättar de nya bekantskaperna.

7.3. Att träffa nya människor

Hos de intervjuade resenärerna råder det en enighet om att det bästa med att resa är att träffa nya människor. Det är möjligt att knyta kontakter praktiskt taget var som helst.

”När jag var i Thailand och Malaysia så reste jag själv i fem veckor och då träffade jag jättemycket människor som jag tyckte var, ja, det var nästan det roligaste med hela resan att jag träffade så mycket människor som jag inte skulle ha träffat om jag hade rest tillsammans med någon. Så det är nästan den största behållningen av att resa, det att man träffar nya människor. Både ortsbefolkningen och andra resenärer, andra backpackers”. (Clara)

”Det är lite klassiskt det där, ’träffa nya människor’. Det ger också inspiration. Jag tycker jättemycket om mina kompisar hemma men man känner dom. Det är inte samma sak om man träffar en människa som är från ett land där man aldrig förut har träffat någon och helt plötsligt byter man erfarenheter. Dom berättar hur det är att leva i Laos eller vad det nu kan vara. Det är så spännande att höra något nytt och det träffar man ju inte så mycket på hemma där man umgås med samma kompisar. Dom är svenska och dom är från Lund.” (Sara)

Både Clara och Sara är erfarna ensamresenärer, men även de intervjuade personer som rest tillsammans med någon betonar vikten av att lära känna nytt folk. Inger menade att det till och med var lättare att börja prata med andra på grund av att de var två, medan det enligt Mia var lätt för ensamresenärer att dras till henne och hennes väninna också på grund av att de var två. Ändå var både Inger och Mia av den åsikten att ensamresenären träffar flest människor, men de föredrog att resa med sällskap eftersom de tycker att det är mer värdefullt att ha någon att dela minnena med. Oavsett om resandet sker ensam eller med sällskap är ”de nya människorna” av central betydelse. Dessa möten inbegriper både den lokala befolkningen på reseområdet och de andra resenärerna.

”Det enda som jag är ute efter, det primära, det är mänskliga kontakter, med de andra människorna. Att komma in i ett helt annat land och att uppleva hur dom lever och deras tankar, allt sånt, det är det som jag vill lära mig av, deras liv, det är det primära, att träffa människor”. (Hubbe)

Hubbe har bott bland olika stammar och folkgrupper på den indiska landsbygden och han är mest intresserad av att lära känna nya människor från olika kulturer. Han säger dock följande om att träffa andra resenärer:

”Man kommer i många intressanta diskussioner, många som man träffar dom har också samma tankar som man själv har”. (Hubbe)

Sammanfattningsvis kan kontakten med andra resenärer ses som betydelsefull på grund av de gemensamma nämnarna som resenärerna har. Sådana är exempelvis intresset för att resa och för att lära känna nya kulturer och människor, åldern och den västerländska sociala kontexten. Samtidigt är kontakten med mottagarlandets befolkning värdefull av motsatt orsak, eftersom intresset då riktas mot olikheterna. Orsakerna till att kulturella och sociala skillnader uppskattas är rätt lika hos intervjuade personer. Martin nämner kulturutbytet, Sara betonar inspirationen och vikten av att lära sig hur andra lever och tänker, och Hubbe betraktar utbytet av erfarenheter och kunskap som centralt i mötet med nya människor.

7.4. Resenärgemenskapen

Den ökade öppenheten ute på resan är alltså förankrad i hur det ser ut i de samhällen de bor i, men även i de mer tillåtande normerna för kontaktsökande och öppenhet på själva rese målen. Förutom att många kulturer kanske är mottagligare och mer nyfikna på västerlänningar än vad själva Västerlandet brukar vara på 'de andra', råder det en form av brödra- och systerskap bland resenärerna. Bland det bästa med att resa är möjligheten att knyta nya kontakter. Förutom utbytet av erfarenheter och tips resenärerna emellan, är det vanligt att slå följe med varandra under en period exempelvis när rutten råkar vara densamma. Nya människor går att träffa nästan var som helst; på vandrarhemmen, på caféer, restauranger, barer, på tågen eller bussarna, eller helt enkelt bara på gatan. Ordspråket "lika barn leka bäst" gör sig i hög grad gällande hos resenärerna. De populära rese målen brukar vara i länder där lågbudgetsresenären kan klara sig med betydligt lägre utgifter än i hemlandet, vilket oftast inbegriper de tryggaste länderna i Tredje Världen. I sin tur betyder detta att mottagarlandets kultur är relativt olik från den välkända västerländska, vilket resulterar i att Västerlandets unga vuxna kan identifiera sig med varandra.

"Det är mycket det att vi, man är i samma situation och att man kanske är, man umgås ju mest med västerlänningar ofta så att man har ju, man är ju mer lika. Man drar sig till dom som är mer lika en själv på något sätt när man är i ett annat land där allting är annorlunda. Det är också lite trygghet sådär att man har någonting gemensamt på något sätt. Så att det är ju svårt, man ser ju inte riktigt den riktiga kulturen egentligen för att man umgås mest med västerlänningar". (Mia)

Carsten säger följande om att knyta nya kontakter...

"Det är alltid lättare i småstäder eller bestämda backpacker –områden, alltså när det är lokala, dom infödda, då kommer dom till mig, jag har inte som vana att gå till folk: 'hej, jag heter Carsten', medan med andra resenärer då kan man börja prata med dom på gatan om jag ser dom, för att man har något gemensamt". (Carsten)

...och även Inger har en liknande uppfattning:

"Man betraktar ju sig som en slags familj, som en speciell enhet eller så." (Inger)

Oundvikligen blir det så att västerlänningar har lättare att umgås med andra västerlänningar. "Att man har något gemensamt" innebär många faktorer. I utgångspunkten befinner sig resenären på bortaplan både kulturellt och socialt. Dessutom delar resenärerna samma intresse av att resa. De känner sig likasinnade eftersom deras resestil innefattar en viss livsstil.

Det har skrivits mycket om nya former av gemenskap i det individualiserade samhället. I samband med beskrivningen av upplevelsesamhället hävdar Schulze följande: "Individualiseringen utgör ett tvång ... till att frambringa, att själv gestalta och själv inscenera inte blott den egna biografien, utan även dess bindningar och nätverk"⁴. Heidegren som tolkat Schulze i "Det goda livet" menar att det intressantaste i Schulzes undersökning är att han visar hur individualiseringsprocessen ger upphov till nya former av gemenskap och grupptillhörighet samt hans analys av sådana storgruppers konstitution och förhållande

sinsemellan⁵. Schulze betonar att de traditionella formerna för gemenskap som släktgrupper, grannskap och ekonomiskt begränsade eller privilegierade miljöer inte har ersatts av ett socialt vakuum. Däremot har det genom upplevelseorienteringen utkristalliserats nya, men psykiskt svårare former för samvaro, vilka består bland annat av fritt valda relationer, regionalt och temporärt punktualiserade kontakter, och indirekta gemensamheter, som uppstår genom likartad konsumtion, genom tillhörigheten till samma publik eller genom erfarenheten av normalitet utifrån den distanserade iakttagelsen av vardagsvärlden omkring oss⁶.

Denna analys överensstämmer i hög grad på ryggsäckresenärens gruppstillhörighet. På resan uppstår många fritt valda relationer samt regionalt eller temporärt punktualiserade kontakter. Resenären väljer vilka han eller hon vill slå följe med och över hur lång tid. Denna form av gemenskap karaktäriseras av en obundenhet. Ingen är tvungen att umgås med någon men det går bra att ”hänga på” – som Sara säger – ett tag om sällskapet känns intressant. En backpacker tillhör automatiskt en ”indirekt gemensamhet” eftersom han/hon skiljer sig från mängden i det främmande landet och eftersom villkoren är de samma för alla:

”I och med att alla är i samma situation och alla är ju ganska öppna för nya kontakter, så blir det ju en bra gemenskap”. (Martin)

Den likartade konsumtionen består exempelvis av Lonely Planet och övernattnig på lågbudgethostels. Resenärerna kan även kallas för ”samma publik”. De är ju ett slags tittare, observatörer som söker och upptäcker det autentiska, likaså tittar de på landskapet från tågen och bussarna under den geografiska förflyttningen från ett ställe till ett annat. Dessutom erfar de ett slags normalitet genom att distansera sig från charterturisterna och genom att identifiera sig med varandra i ljuset av den ”främmande kulturen”.

I de sociala miljöerna där de nya formerna för samvaro utspelar sig råder ett miljöspecifikt vetande. *”Den som inte är i sin miljö liknar elefanten i porslinbutiken”*, menar Schulze⁷. Mellan de olika miljöerna råder däremot brist på kommunikation och förståelse, det finns inget gemensamt språk. Men det väsentliga är ändå att även om de olika miljöerna inte kan älska varandra så måste de åtminstone tolerera varandras existens⁸. Schulze menar att relationen mellan olika miljöer kommer allt mindre att kännetecknas av social konflikt till förmån för ömsesidig distans. Även här passar den unga resenärkulturen och charterturismen in. Det finns inget tvång till umgänge, och den ena trampar inte på den andra, varför det är lätt att undvika sociala konflikter i deras traditionella bemärkelse. Då ett smultronställe förlorar sin glans finner resenären ett nytt. Resenärgemenskapen överensstämmer även med den franske sociologen Michel Maffesolis beskrivning av de nya gemenskaperna. Maffesoli kritiserar samhällsvetenskapernas ointresse för oorganiserade nätverk och deras betydelse. Nätverken är som oftast varken centraliserade eller rationella, utan definieras mer som tillfälliga livsstilar som inte kretsar kring en enda pol utan grundar sig mer i samhörighetskänsla hos likasinnade människor⁹.

I likhet med Schulze menar Maffesoli att fienden är mindre viktig än det ”sociala klistret” inom gruppen¹⁰. Hans teori grundar sig på begreppet tribalism, något som har uppstått i samband med den disindividualiseringsprocess som enligt honom karaktäriserar dagens samhälle. Maffesoli menar att tribalismens sociala mönster går steget vidare från individualismen¹¹. De består av små lokala enheter som han beskriver genom begreppet ’sekttypen’, vilket är ett oorganiserat nätverk som trots sin brist på struktur är en helhet och en viktig form för social existens. Den västerländska identiteten karaktäriseras av en

individualistisk livssyn, vilket tydligt märks genom det stora antalet västerländska ensamresenärer. Det är inte längre särskilt unikt att unga vuxna, både män och kvinnor, reser ensamma. Men det intressanta i detta sammanhang är tendensen att en ensamresande träffar flest nya människor, förutsatt att resan sker på de rätta ställena.

”När man reser med någon får man sina basocialbehov tillfredsställda på det sättet, då är man inte lika nyfiken på andra. Om jag reser ensam så vill jag också gärna resa i områden där jag vet att det finns en chans att träffa andra resenärer. ... Jag vet ungefär vilka områden som är populära resesmål och vilka man ska undvika. Dom billiga resemålen som Indien, Marocko och Egypten, dom är, då vet man att det också är många andra som dras dit. Så där skulle det vara helt okej att resa ensam. Medan andra länder, också att det inte känns tryggt. Jag skulle gärna vilja se Kazakstan till exempel eller inre Ryssland men då träffar man inte så många som reser där, och då skulle det vara bra att ha med någon som sällskap. Då kanske jag vågar mer på sådana resesmål om jag har någon med”. (Carsten)

Resenärkulturen bär på en individualistisk ideologi. Men det visar sig här att ryggsäckaren och även ensamresenären dessutom är en kollektivist, eller en tribalist enligt Maffesoli. Ensamresenären är en individualist på grund av sin valfrihet och sin obundenhet, men det är viktigt, kanske till och med minst lika viktigt, att komma i kontakt med andra människor.

”Problemet kan vara att man ibland hamnar i områden där man inte träffar andra och då kan det bli tråkigt och ensamt. Jag hade en period i Södra Bolivia tio dagar då jag inte pratade med någon alls och då höll jag på att bli tokig”. (Carsten)

Som anhängare av den expressiva individualismen grundar den västerländska identiteten sig på tron att varje person har en unik kärna och intuition som skall få utvecklas och uttrycka sig för att förverkligas¹². Men detta dyrkande av individen innebär inte en önskan att isolera sig från andra människor. Detta är i och för sig inget nytt. Bland annat Goffmans och Meads teorier betonar de mellanmänniska förhållandenas betydelse för individens handlingar och existens. Paradoxen är snarare motsättningen mellan individualiteten och behovet av gemenskap. Individens viljor och önskemål hamnar emellan dessa två basbehov, vilka är svåra att uppfylla samtidigt, men även var för sig, separerade från varandra, skriver Bauman & May¹³. Det verkar ändå som att resa ensam kan fungera som en kompromiss till spänningen mellan individualiteten och behovet av gemenskap.

8. Livet efter resan

I detta kapitel vill jag undersöka hur resandet har berikat de intervjuade. Flera av dem har fått en ny syn på sitt hemland efter resorna, och detta både på gott och ont. För Mia innebar hennes fyramånadersresa helt nya perspektiv på tillvaron.

”Man insåg att man var rätt bortskämd här hemma. Och att folk verkligen har det dåligt i många länder... Man fick en annan inställning till livet här hemma lite grann. ... Jag blev, det blev lite svårare att komma hem till det kompisgänget som jag umgicks med förut för att det blev, eller jag kan tycka ibland att folk är lite trångsynta och sen det här att stanna kvar på samma plats blev lite svårare också. Som samhälle så är det ju att vi har det så himla bra här, att man har möjligheter att plugga och man har möjligheter att få bra jobb och tjäna pengar och sådär”. (Mia)

Resandet har gett Mia ett bredare perspektiv på sin tillvaro. Hon nämner också att hon har lärt sig att acceptera olikheter och att anpassa sig bättre till olika förhållanden. Resandet öppnade hennes ögon för att se hur bra hon egentligen har det, något som hon kanske inte funderat över tidigare. ”Allting kretsade kring Stockholm”, säger hon om sitt liv innan resan. Martin säger att han trivs bättre och bättre i Sverige och att det är det land där han helst vill bo.

”Alla människor har ju verkligen samma möjligheter nästan i Sverige. Inte riktigt samma, det går ju inte att få men av alla länder som jag har varit i så har Sverige de bästa förutsättningarna för vilken människa som helst. Sedan att det är väldigt jämlikt också. Man – kvinna, och sådana saker”. (Martin)

De flesta menar att Sverige är ett välfungerande samhälle att bo i. Men många har reagerat på andra saker. För Sara är det viktigt att värna om miljön och hon har deltagit i ett flertal olika miljöprojekt bland annat i Costa Rica och Ecuador, men även i Sverige.

”Jag kan känna att ’gud vad vi är duktiga här’, vad det är skönt att leva i ett så rent land, man blir omhändertagen ordentligt. Men sedan kan jag tycka att ibland kan jag störa mig på att när jag kommer hem och det ser ut som en liten utopi i miniatyr, lilla Sverige, allt ska vara så perfekt, varenda trottoarkant är perfekt, och om det är någon sten lös så då minsann ringer man gatukontoret och klagar och gnäller. Den attityden kan reta mig jättemycket för att man har sett hur människor har det där nere, halva året så är deras normala resvägtillstånd bara en enda lervälling så dom inte kommer ut från byn. Jag önskar ju inte att det ska vara som i ett u-land men jag tycker inte att man behöver lägga så mycket energi på att gnälla och klaga. Som det var en man på posten som kom in, han var så arg, ’är inte företagskassan öppen?’, och hon sa ’neej, den är stängd från klockan tre’, och han skrek och gal och det var ju fan för jävligt att inte den här företagskassan var öppen, och jag tänkte att hur kan man bli så arg för en sådan sak? Sådant där retar jag mig mer och mer på efter varje resa jag kommer från, folk sitter i sin lilla vagga, lilla ankdammen på något vis” (Sara)

Sara är nöjd med att miljön är välbevarad i Sverige, men det som kan reta henne i den ”lilla utopin” är att det ibland gnälls och klagas för mycket över bagateller. ”Att resa utvidgar perspektiven på livet” skulle nog redan kunna kallas en klyscha, men eftersom klyschor oftast är uttjatade påståenden bottnar de högst sannolikt i förhållanden som många människor är överens om. Mias, Martins och Saras uttalanden är var sitt exempel på hur de ”nya perspektiven” kommer till uttryck. Även Hubbe och Clara har liknande åsikter:

”Vissa bilder hade jag redan innan. Jag har varit oerhört fascinerad av att läsa indianböcker, jag läste en bok om en hövding på en söderhavsö, och han beskrev allting i sina ord, han kunde inte förstå att vi bodde i såna här konstiga grejer, att alla bodde ovanpå varandra och han beskrev det liv som vi lever som han såg det. Det är också det när man åker utomlands att man får ett helt annat perspektiv på Sverige. Till exempel bara en sådan grej som att åka buss. För det första är det så att kommer inte bussen inom två minuter, då är det ju skandal. Här är tiden oerhört viktig medan där är tidsperspektivet annorlunda. Det är morgon, och dagen går och sedan är det kväll. Här är allting så på minuten, allting ska vara punkt och prick och det är så mycket stress”. (Hubbe)

”Sverige är väldigt fint och väldigt vackert men ibland ganska stelt. Jag upptäckte saker som svenskar aldrig skulle göra, bjuda hem någon första gången när man träffas eller börja prata med någon på en buss bara ”hej var kommer du ifrån?”. Då skulle man nog tycka att den där personen var antingen full eller jättekonstig. Men jag upptäckte också att Sverige är jättevackert, rent och härligt. Sverige är väldigt demokratiskt, och att det här säkerhetssystemet finns. Det är också spännande att se att svenskarna är så klimatbundna. På vintern så stannar man inne, då är det ingen som går ut och på sommaren så lever man mest ute, medan där så lever man bara ute och därför ser deras hem helt annorlunda ut, man är där bara för att äta och sova, och sedan är man utomhus”. (Clara)

Tidsfixeringen, stelheten och klimatbundenheten i Västerlandet är faktorer som Hubbe och Clara har lagt märke till under och efter sina resor. Dessa karakteristika för västerländska samhällen kan också relateras till själva reselivet. ”Det sköna livet” är ju av central betydelse för resenären, en vistelse i Landet Annorlunda där varken klockan, social korrekthet eller kylan dominerar tillvaron.

8.1. Erfarenheter av Andra kulturer

Förutom att resorna har förändrat – eller fördjupat – uppfattningen om hemlandet för de flesta, har alla intervjuade även fått med sig lärdom från de nya kulturerna. Världen kan inte generaliseras i Västlandet och Restlandet¹, vilket innebär olika erfarenheter för de olika resenärerna beroende på förutom själva individen även de kulturer som besökts. Genom hela uppsatsen vimlar det av namn på orter och länder från olika hörn i världen. Det finns inte utrymme här att gå djupare in i de olika kulturerna i sig, och det är inte heller avsikten. Det centrala är resenärernas subjektiva erfarenheter, vilka ordnats enligt teman som de passar in i. Att resenärerna exempelvis helst drar sig till landsbygden betyder inte att det kan påstås att hela södra halvklotets landsbygdsbefolkning är öppenhjärtlig och välkomnande, utan att det finns en tendens till detta i motsats till turistorterna där besökarna främst betraktas som inkomstkällor eller till storstäder där individen alltid är något anonym. Utifrån Schengenavtalet, samt USA:s, Australiens och Nya Zeelands strikta immigrationspolitik kan det konstateras att Västerlandet generellt verkar mer ointresserad av att bemöta ickevästerlänningar än vice versa, vilket även Clara nämnde i avsnittet ovan i samband med hur vänligt bemött hon har blivit på sina resor.

Dessutom är troligen resenärernas utåtriktade attityd viktig för kontakten med nya människor. Under intervjuerna har jag ställt frågan: ”Vilken kultur har tillfört din livssyn mest?”² och fått många olika svar. Carstens andliga upplevelse fungerar som exempel på personlig utveckling med hjälp av en helt annan livssyn. Trots att ingen annan av de intervjuade har erfarenheter om meditation eller andra liknande former för självutveckling och –fördjupning, har nya kulturutbyten tillfört många insikt på andra sätt.

”Vi var på en liten ö i Fiji, det var ju inte så att dom hade det jättefint eller sådär, men dom var så glada, dom pratade och skrattade alltid och det var så underbart att höra dom, fast dom inte hade så mycket, att dom ändå hade sådan glädje. Så att Fiji då, den öppenheten, den hjärtligheten, den glädjen dom har, den finns ju inte här, dom umgås så över generationer och inte bara plus minus fem år som man kan umgås med. Så jag fick ju med det”. (Inger)

Martin har en liknande erfarenhet som Inger:

”I dom länderna där dom är mest fattiga, då kommer man underfund med att det är fasiken inte så viktigt det här med att tjäna pengar och karriär och sådana grejer. För att i Uganda är människorna ju mycket lyckligare. Människorna där i snitt tror jag att är lyckligare än svenskar. Fast dom kanske har ingenting”. (Martin)

Han har även en teori om varför lyckligheten inte alltid får tillräckligt utrymme i västerländska samhällen:

”Ja, då märker man att vi svenskar vi jagar ju något, eller västerlänningar över huvudtaget, vi jagar en lycka som ska finnas här framme, men man kommer aldrig att komma dit eftersom man stressar förbi allting. Nej, man ska göra något som man tycker att är roligt just nu. Det finns ingen anledning att anstränga sig järnet för något, ett mål, om det inte är så att man tycker att man kan utnyttja den här glädjen av att nå dethär målet över en längre tid”. (Martin)

Det är lätt att stressa förbi allting, menar Martin. Han har genom åren lärt sig att uppskatta det han är för tillfället, här och nu, i stället för att ständigt vänta på att det skall bli bättre i framtiden, vilket han menar är en uppfattning som bär på ett ouppnåeligt mål. Karriären och att tjäna pengar skall inte få ta allt för mycket plats, tycker han. Glädjen kan finnas mycket närmare än förväntat, det gäller bara att utnyttja den. Även Patrik har lärt sig att inte stressa för mycket. I likhet med Carsten har han utnyttjat den buddhistiska religionens lärdom.

”Buddhismen, lugnet. Att se dom här människorna bara lulla fram, och så ser man en själv som springer fram, det fick en att tänka lite, nu börjar det bli dags att ta det lite lugnare. Jag har jobbat på ICA som chaufför och i princip så sprang jag väl benen av mig då. Men det gör jag inte längre. Det är stresset som man försöker ta bort. Tyvärr finns det lite ändå, man kommer aldrig helt ifrån det”. (Patrik)

Att skilja på ”olika kulturer” är ett omdiskuterat och ofta till och med känsligt tema inom ett flertal samhällsvetenskaper. Det kan lätt uppstå en grov distinktion mellan ”oss” och ”dom”, vilket innebär en västerländsk etnocentrism där resten består av ”dom”. I essän *”Vad har du med i ryggsäcken? – Berättelser om resten av världen”* hävdar Sarah Holst Kjaer att den darwinistiska evolutionsteorin med uppdelningen ”de vilda” och ”de civiliserade” fortfarande lever kvar och framträder speciellt genom turisternas berättelser³. Det sätt att förhålla oss till det främmande härstammar från evolutionsteorins rangordning och hjälper till att strukturera berättelserna till en antingen romantiserande och exotiserande eller banaliserande och nedgörande form, skriver hon⁴. Tom O’Dells utgångspunkt skiljer sig något, men är även den en kritik av turistens uppfattning att resan innefattar inträdet i en annorlunda kultur som är förbunden med den besökta platsen⁵. Som motsats till detta tar han upp hur antropologin alltmer uppmärksammar problematiken kring att avgränsa en kultur. O’Dell nämner Mike Featherstone & Scott Lash (1999) som betonar att kultur hellre bör karaktäriseras som en process än en statisk företeelse. Kulturer är inte längre homogena eller separata, utan komplexa och insnjärda i nätverk med andra kulturer⁶.

Således kan kanske ryggsäckresenären kritiseras för sin naiva och åtskiljande syn på de olika kulturer som han/hon kommit i kontakt med. Till exempel dyker motsatsbegreppen ”här” – ”där” och ”vi” – ”dom” ofta upp i intervjuerna. Å andra sidan kan ryggsäckresenären även fungera som en bekräftelse på Featherstones och Lash’ ovanstående poäng. Det har i detta kapitel visat sig hur intervjupersonerna blandar ihop olika kulturer. Att exempelvis utbyta kunskap och erfarenheter i nya kultur- och människomöten, och samtidigt få distans till sin egna kulturella och sociala kontext är ju en process och inte en statisk företeelse.

9. Passageriter – dit och tillbaka i retrospektiv analys

Med hjälp av teorin om ”rites de passage” eller översatt passageriter som är anpassad från antropologin till turismforskningen kan resandets betydelse analyseras på tre olika nivåer. Ursprungligen är teorin utvecklad av antropologen van Gennep redan 1908 för att analysera en individs övergång från en social kategori till en annan i primitiva samhällen. De sociala händelserna i fråga kunde vara övergången från pubertetsåldern till vuxendomen, giftermål eller föräldraskap¹. Van Genneps teori om passageriten har sedan vidareutvecklats av Turner (1973, 1974) i hans analyser av pilgrimsfärdande. Senare har turisminriktade akademiker applicerat den på sitt ämnesområde. De tre olika stadierna i övergången består av 1) separation, 2) liminalitet och 3) återintegration². Under separationsfasen isoleras individen både socialt och geografiskt från sin vanliga samhällsliga kontext. Under liminalitetsfasen befinner sig individen i en antistruktur utanför tid och rum. De konventionella sociala banden upphör och individen upplever en intensiv samvaro med andra som befinner sig i samma situation. Här ingår dessutom erfandet av något heligt eller övernaturligt. I den tredje fasen återintegreras individen till sitt ursprungssamhälle och har oftast uppnått en högre status³.

Enligt Burns har passageritbegreppet varit till stor nytta till sådana studier som undersöker turismens ’varför’. Han skriver att ungdomar ofta gör en lång resa mellan universitetet och arbetslivet och under resan erbjuds möjligheten att umgås med jämnåriga i en kontext som är utanför det normala livet. Tredje fasen motsvaras av välkomstceremonin, när resenären återvänder hem till sitt vanliga liv. Då är det enligt Burns dags att gifta och etablera sig⁴. Det finns egentligen inget felaktigt i Burns’ analys, men enligt min uppfattning kan den gå mycket djupare än så. Dessutom anser jag att passageriten är mycket mer applicerbar på ryggsäckresenärerna än på turister i allmänhet. Turisten rör sig från en bekant sfär till en obekant, där han/hon engagerar sig i ett slags dyrkande i olika former som i sin helhet resulterar i en upplyftande erfarenhet, skriver Urry⁵. Under resan tillåts ett lekfullt beteende och det sker en uppmuntran att delta i uppsluppen social samvaro⁶.

Orsaken till att ryggsäckresorna kan analyseras genom passageritteorin är att alla dess tre stadier så tydligt har kommit fram genom intervjuerna. De element som utgör övergångsriten har betonats av de resenärer som jag intervjuat. Även om intervjupersonerna inte använder sig av de termer som van Gennep formulerade finns det träffande likheter i beskrivningarna av motsvarande stadier. Frigörelsen och friheten från det egna samhället kan betraktas som resenärens motsvarighet till separationsfasen. Att komma ifrån det inrutade och samhällsbundna vardagslivet är avgörande för att kunna leva det sköna och lättsamma livet, motsvarigheten till den ostrukturerade tillvaron utanför tid och rum. På samma sätt hör resenärgemenskapen – den intensiva samvaron med de andra som befinner sig i samma

situation – och erfarenheterna av mottagarlandets kultur och befolkning till liminalitetsfasen. De konventionella banden upphör och ersätts av nya. Återintegreringen i samhället sker oftast med berikande upplevelser och erfarenheter i bagaget samt med ett nytt perspektiv på det egna samhället.

Trots likheterna i faserna förvandlas passageriten innehållsmässigt då den anpassas till resor. För det första kan det inte direkt sägas att resandet i sig höjer individens status. Parallellen kan dock dras i den bemärkelsen att det för ett stort antal unga vuxna nästan blivit en självklarhet att bege sig ut för att resa över en längre tid. Dessutom tillför resandet kunskap och ökad social kompetens hos individen, vilket kanske inte är statushöjande men av stor vikt för den individuella utvecklingen. Inom dagens arbetsmarknad betonas individens personliga egenskaper och livserfarenheter i allt större utsträckning. Ett annat element hos den ursprungliga övergångsriten vars motsvarighet inom resandet kan ifrågasättas är erfandet av något heligt eller övernaturligt. Den religiöst präglade delen skulle dock kunna ersättas av upplevandet av det autentiska och insikten i nya religioner och kulturer som resandet ofta tillför. Natur- och äventyrsupplevelser bidrar i sin tur med aspekten som Martin tog upp, att ”man känner att man lever lite extra”.

10. Ickerationaliteten i det postmoderna

Utifrån intervjuerna kan det sägas att resenärtrenden är starkt anknuten till upplevelseorienteringen och de former av samvaro som denna leder till. Resenärerna är på jakt efter upplevelser av olika slag och detta mål vägleder dem även till varandra. De befinner sig i samma kontext och situation, vilket gör att de identifierar sig med varandra. Det unga resenärslivet kan ses som ett exempel på upplevelseorienteringen, men vad har gett upphov till just denna form av resande? Enligt den danska antropologen Inge Damm har fenomenet inletts av hippies redan under 60-talet, men hon hävdar också att den nyromantiska vågen som uppstått i Västvärlden på 90-talet framträder bland annat genom ryggsäckturismens ökade popularitet¹. Där Damm hänvisar den nyromantiska vågens uppkomst till 90-talets svar på 80-talets high-tech –atmosfär, betraktar hennes kollega Jonathan Friedman liknande tendenser som reaktioner på modernismens kris. Denna har enligt honom uppstått i samband med de försämrade politiska och ekonomiska villkoren, vilka förorsakats av bland annat de multinationella företagens decentralisering av kapitalet, omlokaliseringen av produktionen för att uppnå maximal effektivitet och ”den fiktiva marknadens sammanbrott”².

De tre olika tendenser som Friedman skiljer på är traditionalismen, postmodernismen och primitivismen och alla dessa kan kopplas till ryggsäckturismen. Traditionalismen är den vanligaste reaktionen på modernismen, och den står för kulturen och dess traditionella auktoritet och ordning. Den framträder som längtan efter rötter, fjärde världens framväxt samt i återvändandet till religionen och fasta värderingar. Denna tendens förklarar de unga vuxnas intresse för olika kulturer och sökandet efter det autentiska. Primitivismen däremot står för naturen, vilken tolkas som kreativitet, oskuld och uppriktig intimitet. Primitivismen tar sig uttryck i ett tillbakavisande av civilisationen och i resenärkontexten skulle den kunna analyseras genom letandet efter de oförstörda smultronställena och naturens samt naturupplevelsernas betydelse. Postmodernismen i sin tur är både pro-kultur och pro-natur och dessa två elementen betraktas som bärare av traditionell visdom respektive mänsklig kreativitet. Postmodernismen utgör en intellektuell identitet som söker efter en ny mening

både i vällusten och i de traditionella kulturerna i motsats till modernismens rationella och vetenskapliga kärna³. Även den postmoderna identiteten kan kopplas till ryggsäckresenären. Kombinationen som utgörs av vällusten och de traditionella kulturerna är en av resans grundpelare för de intervjuade resenärerna.

Dessa tre tendenser utesluter dock inte den modernistiska identiteten, utan befinner sig inom ramen för denna i egenskap av det som särskilt undertryckts, skriver Friedman⁴. Det rationella liv som modernismen erbjuder undertrycker således människans kontakt med natur och kultur, något som de västerländska unga vuxna i allt högre grad löser genom att packa ryggsäcken, glömma klockan och resa iväg. Maffesoli tar upp en liknande aspekt. Den konsensus som uppstår i de tribala enheterna grundar sig i en 'a posteriori' emotionell justering snarare än i en 'a priori' rationell reglering, skriver han⁵. Känslan av tillhörighet innebär en strävan efter ett mer hedonistiskt vardagsliv som präglas mindre av 'borden' och jobb. Samvaron består alltmer av icke-rationella, känslobaserade eller symboliska element. Maffesoli betonar att icke-rationellitet inte är det samma som irrationalitet, utan motvikten till rationalismen som en modell för det sociala livet⁶. Utifrån denna beskrivning övergår Maffesoli till en av sina centrala utgångspunkter. Individualismen är enligt honom överskattad eftersom den sociala aktören själv agerar mindre än vad han/hon blir agerad på⁷. Maffesolis teser karakteriserar träffande resenärgemenskapen. I likhet med Schulze som påtalar den samtida sociala samvarons temporaritet och flyktighet, pekar Maffesoli på 'stammarnas' instabilitet. Flertalet av ryggsäckresenärerna vill träffa nya människor, men detta försiggår villkorslöst och utan bindande element.

10.1. Postmoderna typer

Enligt Friedman kan postmodernismen betraktas som en reaktion på modernismen och dess rationalitet, men hur ser själva postmodernisten ut? Zygmunt Bauman har skisserat fram två postmoderna typer som han anser beskrivande för den nutida människan. Dessa två typer kallar han för 'vagabonden' och 'turisten'⁸. I likhet med Maffesolis och Schulzes betoning av de sociala miljöernas flyktighet och icke-bundenhet, tar Bauman upp dessa aspekter men på individnivå. Bauman använder vagabonden eller landstrykaren som metafor för den identitet som ständigt är på väg, men som inte vet vart och hur länge besöken på varje plats varar. Vagabonden bestämmer sin riktning under färden och varje gång han bestämmer sig för att vandra vidare raserar han den struktur han skapat. Både vagabonden och turisten är endast på tillfälligt besök⁹. Dessutom kan turisten efter eget behag, sin nyfikenhet och sitt behov av underhållning och upplevelser, välja vilka platser han vill släppa in i sin värld. Till skillnad från vagabonden betalar turisten för sin frihet, rätten att nonchalera lokala intressen och känslor, och turistens exterritorialitet är ett privilegium, världen finns där för att upplevas på ett behagligt sätt och för att därmed få innebörd.

Likheten mellan vagabonden och turisten är att de båda befinner sig fysiskt nära, men andligen avlägsna till de besökta platserna. Charmen med detta liv är det utsagda avtalet om att den fysiska närheten inte skall övergå i oordning, moralisk närhet och förpliktelse, skriver Bauman¹⁰. Enligt honom är vagabonden och turisten inte längre marginella människor eller marginella tillstånd, utan modeller som formar livet och vardagen i sin helhet, och mönster enligt vilka alla praktiker skall bedömas¹¹.

Friheten från moraliska förpliktelser utgör de postmoderna idealtypernas lycka och framgång, menar Bauman, men poängterar att samma tendens gjort sig synlig också i nermonteringen av välfärdsstaten. Den är en process genom vilken ”det moraliska ansvaret placeras där det hör hemma”, det vill säga bland individernas privata bekymmer. Något ironiskt påpekar Bauman att moraliska frågor inom politiken alltmer pressas in i föreställningen om ”männsliga rättigheter”, vilket han själv översätter till ”rätten att bli lämnad i fred”. Det har skett en övergång från välfärdsstatens institutionalisering av människornas gemensamma öden, vilket innebär att var och ens försakelser uppvägs av vars och ens förmåner, till institutionaliseringen av människornas olika öden, vilket innebär räkenskaper och kalkyler om förmåner och kostnader¹².

I samband med avsnittet ”Urval och kontext” (1.2.) tog jag upp medborgarens förändrade roll i välfärdsstaten. Staten behöver inte sina medborgare på samma sätt som förr, och obundenhet och valfrihet har blivit centrala karakteristika för medborgaridentiteten. Dessa element speglas inte enbart i politiska sammanhang, utan också i privata. Med sina postmoderna typer syftar Bauman på vardagslivet generellt, men det är lätt att dra en parallell också till resenärlivet. Ryggsäckresenärerna kan illustreras med idealtypen ’turist’ eftersom även dessa kan sägas ha förhandsbetalat för sin frihet. Vagabonden är däremot tvungen att försörja sig under sitt färdande, vilket kanske passar in hos vissa resenärer som ströjobbbar även under resan för att komma vidare, men oftast är resan insparad i förväg, varför jag främst använder idealtypen ’turist’ här.

Den eftertraktade autenticiteten bland ryggsäckturisterna innefattar även möjligheten att kunna åka vidare efter eget önskemål. Ifall resenären tröttnar eller inte trivs på ett ställe, kan han/hon välja ett nytt. På så sätt framträder den frihet från de moraliska förpliktelserna som Bauman anser karakteristiskt för de postmoderna typerna. Smultronställena och deras förfall är ett annat exempel där denna tendens blir synlig. Efter bäst före –datum gäller det att hitta ett nytt ställe som än så länge inte förlorat sin oskuld. Å ena sidan finns det inte mycket den enskilda resenären kan göra för att hindra förfallet, å andra sidan finns det ideella organisationer och ekoturistiska föreningar som erbjuder och behöver engagemang. Det är lika svårt att ta ställning till frågan om i vilken grad resenären borde ta ansvar och hur detta bäst kan göras, som att mäta var gränsen går mellan det individuella ansvaret och de strukturer som gör det omöjligt för resenären att ta ansvar.

Enligt Bauman består ’turistens’ besök i fysisk närvaro men andlig frånvaro. Om detta påstående är applicerbart på ryggsäckturismen beror på från vilket perspektiv detta granskas. Oundvikligen är resenärens möte med det autentiska även ett möte mellan olika sociala och kulturella kontexter. Från denna aspekt är resenären andligen avlägsen, men å andra sidan har det visat sig att de flesta besitter en vilja att förstå och lära sig om ’de andra’. Denna kan ses som en andlig närvaro, även om det inte kan påstås att resenären fullkomligt smälter in i det främmande. Som en invändning på detta genstår dock ’turistens’ frihet till att se det han vill se

och tryggheten i att inte behöva ta ansvar. ’Turisten’ har enligt Bauman en garanti på att slippa moralisk närhet. Till en viss grad kan detta överensstämma med ryggsäckresenären som på många sätt åtnjuter sin obundenhet. Under resor i fattiga länder stöter resenärerna dock på ett flertal dilemman om hur de skall förhålla sig till exempelvis fattigdom och främmande kulturer. Ett omstritt och ofta känslöväckande ämne är prutningen.

10.2. Turistens pengar

Ryggsäckresenärerna beskrivs ofta som snåljäpar som inte vill förlora ett enda öre i sina affärer med lokalbefolkningen. Själv har jag hört talas om att vissa resenärer har som mål att leva för en dollar (ca 10 kronor) om dagen. Men precis som tidigare nämnts är ryggsäckresenärerna en väldigt heterogen grupp människor där spridningen sträcker sig från drogmissbrukare till ornitologer eller från hippies till ravefantaster (utan att någon av dessa behöver utesluta varandra), och därmed kan inte heller deras bruk av pengar dras över en kam. Även hos intervjupersonerna råder varierande syner på pengbruket. Där en ser prutning som en sport, ser en annan det som en nödvändighet för att upprätthålla den lokala kulturen. Vissa tycker att några kronor hit eller dit inte är något att tjafsa om, och de flesta menar att pruta eller inte pruta varierar från gång till gång. Under resan är det också omöjligt att undvika tiggare, och generositeten mot dessa varierar. Några av de intervjuade har påpekat att det är lätt att vara givmild i början på resan, men i samband med att pengarna börjar ta slut och att det så småningom uppstår en mer blaserad attityd gentemot dem, blir penningpolitiken strängare. Många menar att det ofta existerar en "tiggarmaffia", där de pengar som tjänats under dagen ges bort till högre instanser. Därför föredrar exempelvis Hubbe att ge pengar till olika projekt, eftersom han då garanterat vet att de når fram till ett gott ändamål. Av samma anledning valde Mia att köpa skor till ett tiggarbarn istället för att ge pengar. Hon berättar också att hon ofta erbjöd sig att köpa mat till tiggarna, varefter reaktionerna ofta var upprörda, till och med nästan aggressiva.

Erika Andersson Cederholm tar i sin avhandling om ryggsäckturister¹³ upp prutandet som ett väsentligt element för att smälta in i den lokala kulturen. Pengarna har en dubbelroll för resenären. Ibland har de en distanserande effekt som undergräver den autentiska turistscenen, men det motsatta förekommer då resenären behärskar det kulturella spelet om pengar. Att inte bli lurad är en bekräftelse på äktheten, skriver hon¹⁴. De flesta av de intervjuade resenärerna följer inte en konsekvent penningpolitik och har ett ambivalent förhållande till prutning i allmänhet. Jag låter Richard, huvudpersonen i "Beach" sammanfatta intervjupersonernas genomsnittsattityd mot penningbruket. Richard och ett franskt par skall förhandla om en båtskjuts över till de öar där Stranden ligger, men Étienne, fransmannen, har tagit saken i egna händer.

"Så långt var det helt och hållet han som skötte affärerna, vilket passade mig utmärkt. Jag gillar inte att hålla på med penningtransaktioner i fattiga länder. Jag slits mellan motstridiga känslor: det känns fel att pruta med fattigdomen men samtidigt hatar jag att bli blåst på pengar." (Beach)

Kanske på grund av det dilemma som pengarnas dubbelroll utgör, har pengar också blivit ett centralt samtalsämne bland resenärerna. Enligt Clara och Sara tävlar vissa resenärer om vem som sparat mest pengar, och nykomlingar eller nybörjare får ofta höra hur lurad han/hon blivit. Sara har följande åsikt om det extrema prismedvetandet:

"Det är så tråkigt, nästan som när man är anorektisk och besatt av mat, vissa budgetresenärer är helt besatta av pengar, vet precis varje spänn hit och dit". (Sara)

Lågbudgetattityden kan således vara påfrestande och går ofta till överdrift. Backpackarna kritiserar ofta för sin sparsamhet, men det råder olika åsikter om i vilken utsträckning deras pengar gynnar den lokala ekonomin. Charterturisterna har visserligen mindre tid och mer pengar att göra sig av med, men det har framgått att backpackarna använder sig i genomsnitt mer av lokal service än charterturisterna, vars ekonomiska kapital ofta går främst till internationella researrangörer och bekanta transnationella hotell- eller restaurangkedjor¹⁵. Trots sin sparsamhet, eller kanske just på grund av denna, når backpackarna mer till gräsrotsnivån än charterturisterna, vilket kan ses som ett positivt bidrag till den lokala ekonomin på resmålen.

11. Sista kapitlet

11.1. Vad som inte fick plats

Under arbetets gång och dispositionens utformning har jag blivit tvungen att välja bort ett flertal teman som jag från början gärna skulle ha haft med i uppsatsen. Det fanns till exempel inte utrymme för att granska de nyupprättade vänskapsförhållandena grundligare. Att ”allting går så snabbt”, som Inger påpejade, innebär en mer öppen attityd mot okända människor. Men hurdana är de förhållanden som uppstår? De flesta av intervjupersonerna har samlat på sig en hel del elpostadresser, men det virtuella umgänget är inte särskilt intensivt. Det känns heller inte viktigt, tycker resenärerna. Kanske träffar de sina reskamrater på någon annan resa, eller då någon av dem råkar ha sina vägar förbi någon annans hemstad. Många av de intervjuade har liknande erfarenheter som Martin:

”Förrförra helgen var jag faktiskt i Köpenhamn och träffade två danska tjejer som jag träffade i Australien, dom hade jag inte sett på fyra år ju, det var jätkligt roligt. Efter fem minuter kändes det att det var då liksom, det var 1997, det var precis samma stil, samma munhuggning som förut. Jätteavslappnat”. (Martin)

Att umgås intensivt med alla de människor som resenären träffar under en resa är omöjligt. Det kan sägas att den flyktighet i de moderna gemenskaperna som Schulze och Maffesoli påtalade kommer till uttryck även i vänskapsförhållandena. Eftersom avstånden är långa och alla dessutom har sina vardagsliv är det lätt att en vänskap på distans blir lösare med tiden. Det viktigaste verkar därför vara de roliga minnena och vetskapen om att när vägarna förr eller senare korsar varandra, blir det ett trevligt möte. Utöver det sexinriktade backpackerruset som erbjuds på Nya Zeeland och Australien uppstår det naturligtvis även kärleksförhållanden på resan. Några av resenärerna menar att de är mottagligare för romanser ute på resan än i hemförhållandena. Carsten hade ett kort förhållande med en brasiliansk tjej som han träffade under sin resa där, medan för Mia resulterade ett nytt förhållande under resan i att hon flyttade till London. Förhållandet är slut nu, och hon har flyttat tillbaka till Sverige för några år sedan. Däremot har hon fortfarande kontakt med en annan vän hon fann under resan, och de brevväxlar elektroniskt ungefär varje vecka.

Ett annat tema som jag inte ansåg viktig att gå in på är huruvida backpackandet är farligt eller inte. Självklart kan det inte påstås att det är hur tryggt som helst och det finns alltid en risk att resenären kan bli allvarligt sjuk, rånad eller i vissa fall även sexuellt angripen. Till exempel har Sara och Mia råkat ut för obehagliga situationer, men klarat sig ur dessa helskinnade utan att bli avskräckta från att resa. Det kan sägas att resenärerna snabbt lär sig hur farosituationer bäst undviks och såsom i allmänhet gäller det naturligtvis att hålla ordning på sina saker. Ofta innebär även mängden andra backpackers en trygghet i sig, och dessutom varnar ju Lonely Planet om farliga ställen. ”*En av tre backpackers kan få allvarliga problem*” står det med stor överskrift på dagstidningen Metros resesidor (011212). Artikeln grundar sig i en undersökning som gjorts av det brittiska utrikesdepartementet, där det visade sig att nästan en femtedel av backpackers struntar i reseförsäkringen. Antiklimaxet i artikeln består dock av den procentuella fördelningen bland de ”allvarliga problemen”. De vanligaste var missade flyg med hela 95%. Däremot hade 13 % råkat ut för sjukdomar och 6 % för rån. Det framkom att det främst var de yngre och mer ovana resenärerna som blev sjuka eller hamnade i bråk, vilket eventuellt kan relateras till deras egna oförsiktighet, exempelvis med bristande vaccinerings eller droger.

För många är droger en av ingredienserna i resenärkulturen och enligt intervjupersonerna är de väldigt lätta att få tag på. I ”Beach” röker resenärerna gräs nästan varje dag. Jag valde att inte gå djupare in på drogbruket, främst av anledningen att majoriteten av de intervjuade tog avstånd från droger, och därmed består det material jag har om detta främst av extremfallsbeskrivningar. Vissa har dock provat på narkotika, exempelvis de mytomspunna ”magic mushrooms” under sina resor, och vissa har i allmänhet ett avslappnat förhållande till de milda drogerna (hasch och marijuana).

11.2. Avslutning

När jag intervjuade Hubbe den 17. oktober i år skulle han åka iväg på sin första ensamresa bara några dagar senare. Ganska exakt två månader har gått, och han har nyligen kommit hem från sin resa. Medan jag har jobbat med uppsatsen, har han rest i Thailand, Laos och Kambodja. Under sin resa har han bland annat varit med om ett thai-kinesiskt bröllop där han blev tvungen att hålla tal, och ett projekt för gatubarn och handikappade. Han trivdes bäst i Kambodja, där människorna enligt honom var vänliga och gästfria. Han blev chockerad över de spår diktaturen lämnat i landet och prostitutionsverksamhetens omfång på de thailändska turistorterna. Om två månader skall Hubbe vidare till Italien för att studera och därifrån åker han till Sydamerika för att resa. Att resa ensam uppfyllde hans förväntningar, det var ”frihet och harmoni till max”, skriver han per elpost.

Sara skall åka i april till Peru för att jobba med ett projekt för gatubarn och stannar där i tio månader, och Patrik är på väg till Indien efter jul. Clara planerar att kombinera en två månaders resa i Asien med att jobba tre månader i Australien inom sitt yrkesområde. Hon

skall åka iväg i november 2002. Mia drömmer däremot om en lång resa till Sydamerika. Carsten reser fortfarande relativt mycket, men betonar vikten av att han lärt sig trivas med sin vardag i motsats till att han förut alltid var rastlös och på väg någonstans. Både ensam och i sällskap har han varit med om lite av varje i världens olika hörn. Hans rese-cv innefattar allt

från landstrykarliv under bar himmel i Spanien med vagabonder till liv på hippieläger och hippiefestivaler i Tjeckien och på den minsta och mest avlägsna ön av Kanarieöarna, och från att lifta i Östeuropa till att gå en reseguideutbildning på Torremolinos. I Indien och Thailand bearbetade han sin personlighet på andlig nivå medan han i Brasilien, påverkad av den dominerande narcissistiska kroppskulturen, började styrketräna.

Möjligheten att resa är anknuten till livssituationen, men ”att åka iväg” är sällan en engångsföreteelse. Efter en början finns det inget slut på hur mycket som kan upplevas och utforskas. I denna uppsats har jag granskat några aspekter av resandets betydelse och innebörd för de unga vuxna rygsäckresenärerna. Upplevelser och smultronställen är lika viktiga som att träffa nya människor och lära sig om främmande länder och kulturer. ”Det sköna livet” utan tidtabeller och plikter utgör en motvikt till vardagslivet här hemma, men många vill även göra nytta genom att exempelvis delta i biståndsprojekt. Den resenärkultur som uppstått grundar sig i en öppenhet och gemenskap resenärerna emellan, men också i avståndstagandet från charterturismens paketerade form och jakten på det autentiska. Resandet berikar även på lång sikt. Resenärerna har lärt sig om ’de andra’, men även om sig själva. De har fått nya perspektiv på sin tillvaro och lärt sig att både ifrågasätta och uppskatta sina hemförhållanden. Som en slutsats kan konstateras att resandet utgör en kombination av nytta och nöje som resenären kan sy ihop efter sina egna önskemål. Det har varit roligt och intressant att jobba med uppsatsen. Den enda negativa bieffekten som arbetet har fört med sig är en ständigt växande reslust inom mig. Positivt är – förutom kunskapen arbetet tillfört – alla tips jag fått från intervjuerna. Dem skall jag använda mig av så snart som möjligt, när jag lämnar teorin till förmån för praktiken.

FOTNOTER

Kapitel 1.

- ¹ Damm, Inge 1995:10.
- ² Urry i O'Dell red. 1999:11
- ³ Damm 1995:10
- ⁴ Löfgren, 1990:41
- ⁵ O'Dell red. 1999:39
- ⁶ Turner i Isenberg red. 1998:70
- ⁷ Heidegren i Carleheden & Bertilsson, red. 1995:29-39
- ⁸ Maffesoli, 1996

Kapitel 2.

- ¹ Berger, Arthur Asa, 1996:10
- ² Sahlin i Sjöberg red. 1999:89ff
- ³ ibid.:85
- ⁴ Bergström & Boréus, 2000:221
- ⁵ ibid.
- ⁶ Kvale, 1997:11ff
- ⁷ ibid.
- ⁸ ibid.:117
- ⁹ ibid.:49
- ¹⁰ Bergström & Boréus, 2000:21ff
- ¹¹ Kvale, 1997:49
- ¹² Kvale, 1997:50ff
- ¹³ ibid.

Kapitel 3.

- ¹ Burns, 1999:43
- ² Urry, 1995:132
- ³ Burns, 1999:47
- ⁴ ibid.:24
- ⁵ ibid.:81
- ⁶ ibid.:84
- ⁷ ibid.
- ⁸ Urry, 1990:7ff
- ⁹ ibid.
- ¹⁰ Urry, 1990:9
- ¹¹ Burns: 1999:97
- ¹² ibid.
- ¹³ Burns, 1999:34
- ¹⁴ Löfgren, 1990:41
- ¹⁵ ibid.
- ¹⁶ Damm, 1995:29
- ¹⁷ ibid.
- ¹⁸ Urry, 1995:130ff
- ¹⁹ ibid.
- ²⁰ ibid.
- ²¹ citat från Veblen, 1912:40, i Urry, 1995:130.
- ²² Urry, 1995:130ff
- ²³ Heidegren i Carleheden & Bertilsson red. 1995:38
- ²⁴ Friedman: "Modernitetens implosion", s.26, kompendium SAN 501:3, se även ref. s. 55
- ²⁵ ibid.

Kapitel 4.

- ¹ Burns, 1999:99
- ² O'Dell, red. 1999:58
- ³ ibid.
- ⁴ ibid.

Kapitel 5.

- ¹ Heidegren i Carleheden & Bertilsson, red. 1995:31
- ² ibid.
- ³ Svedelid, Olov, red. 2000:296
- ⁴ Aktivist, 10/01 (finsk upplaga)
- ⁵ ibid.
- ⁶ Lyotard, 1999:79 (originalupplaga 1979)
- ⁷ Phillips red, 1990:xxi
- ⁸ Grön et al. 1988:530
- ⁹ Heidegren i Carleheden & Bertilsson, red. 1995:31
- ¹⁰ ibid.:32ff
- ¹¹ ibid.
- ¹² ibid.

Kapitel 6.

- ¹ Löfgren, 1990:41
- ² På engelska heter boken "The Beach", men på svenska har den översatts till endast "Beach".
- ³ Självklart är det mer som händer men jag skall inte gå djupare in på handlingen i boken ifall någon som läser detta har för avsikt att läsa den.

Kapitel 7.

- ¹ Löfgren, 1990:41
- ² ibid.:44
- ³ O'Dell, red. 1999:27
- ⁴ Heidegren i Carleheden & Bertilsson, red. 1995:30
- ⁵ ibid.:34
- ⁶ ibid.
- ⁷ ibid.
- ⁸ ibid.
- ⁹ Maffesoli, 1996:86
- ¹⁰ ibid.:93
- ¹¹ ibid.:9
- ¹² Bellah et al, 1985:333
- ¹³ Bauman & May, 2001:92

Kapitel 8.

- ¹ Min översättning från boktiteln "The West and the Rest"
- ² Eventuellt med inledande fråga som "Finns det någon kultur som tillfört dig något", och inklusive bifrågor som "Vilken?" "Hur gick det till?"

- ³ S. H. Kjaer i O'Dell, red. 1999:240ff
- ⁴ ibid.
- ⁵ O'Dell, red. 1999:32
- ⁶ ibid.

Kapitel 9.

- ¹ Burns, 1999:75
- ² Urry, 1990:10
- ³ ibid.
- ⁴ Burns, 1999:75
- ⁵ Urry, 1990:10
- ⁶ ibid.

Kapitel 10.

- ¹ Damm, 1995:31
- ² Friedman: "Modernitetens implosion, s. 25ff. kompendium SAN 501:3.
- ³ ibid.
- ⁴ ibid.
- ⁵ Maffesoli, 1996:143ff
- ⁶ ibid.
- ⁷ ibid.
- ⁸ Bauman, 1995:295ff
- ⁹ Bauman har förut använt sig av typerna 'postmoderna nomader' i motsats till 'moderna pilgrimer' (vilka har en slutlig destination), men menar att den förnämnda metaforen inte fungerar eftersom nomader, trots att de är på rörlig fot, kretsar kring ett välstrukturerat territorium med stabil innebörd. Nomaden är inte heller privilegierad och följer en bestämd struktur istället för att varje gång skapa en ny såsom de sistnämnda gör, varför Bauman ersatt denna med 'turisten' och 'vagabonden'. (ibid.)
- ¹⁰ ibid.
- ¹¹ ibid.
- ¹² ibid.:299
- ¹³ "Det extraordinäras lockelse – luffarturistens bilder och upplevelser (1999)
- ¹⁴ 1999:81
- ¹⁵ exempelvis Damm, 1995:58ff

Referenser

Litteratur:

Andersson Cederholm, Erika (1999): *Det extraordinäras lockelse – Luffarturistens bilder och upplevelser*. Lund, Arkiv.

Bauman, Zygmunt (1995): *Postmodern etik*. Göteborg, Daidalos.

Bauman, Zygmunt & May, Tim (2001): *Thinking Sociologically, 2nd edition*. Malden, Blackwell Publishers.

Berger, Arthur Asa (1996): *Narratives in Popular Culture, Media and Everyday Life*. Thousand Oaks, SAGE Publications

Bergström & Bodéus (2000): *Textens mening och makt*. Lund, Studentlitteratur.

Bellah et al. (1985): *Habits of the heart*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Burns, Peter M. (1999): *An Introduction to Tourism & Anthropology*. London, Routledge.

Collins et al. (1997): *Lonely Planet, India*. Hawthorn, Lonely Planet Publications.

Damm, Inge (1995): *De ny turister. Eventyrere eller vandaler?* Köpenhamn, Fremad.

Friedman, Jonathan: *Modernitetens implosion*. Essän ingår i kompendium SAN 501:3 socialantropologi, Lund, från Hemer, Oscar red. (1994): *Kulturen i den globala byn*. Lund, Aegis.

Garland, Alex (översättning från 1999): *Beach*. Lund, LeanderMalmsten.

Grön et al. (1988): *Filosoflexikonet*. Stockholm, Bokförlaget Forum.

Heidegren, Carl-Göran : *Det goda livet i upplevelsesamhället*, ur Carleheden & Bertilsson, red. (1995): *Det goda livet*. Stockholm, Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur.

Lyotard, Jean-François (1999, 12. upplagan): *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minnesota, University of Minnesota Press. (Utgavs på originalspråket franska 1979, första översättningen till engelska från 1984)

Löfgren, Orvar, red. (1990): *Längtan till landet annorlunda – om turism i historia och nutid*. Stockholm, Gidlunds Bokförlag.

Maffesoli, Michel (1996): *The Time of the Tribes*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Nilsson Roland: *Från resor och turism till upplevelser och livskvalitet* ur Svedelid, Olov (2000): *Reseliv*. Stockholm, Sellin & Partner.

O'Dell, Tom, red. (1999): *Nonstop! Turist i upplevelseindustrialismen*. Lund, Historiska Media.

Phillips, Adam, red. (1990): *Edmund Burke: A Philosophical Enquiry*. Oxford, Oxford University Press.

Sahlin, Ingrid: *Diskursanalys som sociologisk metod* ur Sjöberg, Katarina, red. (1999): *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund, Studentlitteratur.

Sutcliffe, William (1997): *Are you expericed?* London, Penguin Books. (Översatt till svenska som "En tripp till Indien".)

Turner, Bryan S.: *Postmodernisation of Political Identities*, från Idenberg red. (1998): *Sociology and Social Transformation*. Lund, Sociologiska institutionen.

Urry, John (1990): *The Tourist Gaze*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications

Urry, John (1995): *Consuming Places*. London, Routledge.

Tidskrifter och tidningar:

Aktivist (finsk upplaga): 10/01

Metro: 110901

Metro: 121201

Bilaga: Intervjuguide

- Varför reser du? Vad är det bästa med att resa? Vad är viktigt att få med sig under resan?
- Undviker du charter? Varför / varför inte? Vilka ställen undviker du? Finns det ställen som är passé för dig?
- Vad innebär det att vara ”backpacker”? Ser du dig som backpacker, resenär eller turist? Något annat? Varför? Vad är skillnaderna?
- Tycker du att du är annorlunda på resa än hemma? Hur då?
- Är det viktigt med upplevelser? Vad vill du uppleva under resan? Samlar du på upplevelser? Hurdana upplevelser? Bästa upplevelsen / upplevelserna?
- Är det viktigt att upptäcka ”det riktiga”, ”det autentiska”? Varför?
- Vilka slags kontakter knyts under resan? Hur träffar man andra människor? Finns det en resenärgemenskap? Hur är det med rykten och tips? Kommer du i kontakt med lokalbefolkningen? Är det viktigt?
- Brukar du pruta? Varför / varför inte?
- Har du varit på Khao San Road? Om ja, beskriv och berätta! Syns den västerländska kulturens inflytande? Hur?
- Läser du Lonely Planet? Varför / varför inte?
- Ditt bästa reseminne? Ditt värsta reseminne?

Kapitel 1.

- ¹ Damm, Inge 1995:10.
- ² Urry i O'Dell, 1999:11
- ³ Damm 1995:10
- ⁴ Löfgren, 1990:41
- ⁵ O'Dell 1999:39
- ⁶ Turner i Isenberg red. 1998:70
- ⁷ Heidegren i Carleheden & Bertilsson, red. 1995:29-39
- ⁸ Maffesoli, 1996

Kapitel 2.

- ¹ Berger, Arthur Asa, 1996:10
- ² Sahlin i Sjöberg red. 1999:89ff
- ³ ibid.:85
- ⁴ Bergström & Boréus, 2000:221ff
- ⁵ ibid.
- ⁶ Kvale, 1997:11ff
- ⁷ ibid.
- ⁸ ibid.:117
- ⁹ ibid.:49
- ¹⁰ Bergström & Boréus, 2000:21ff
- ¹¹ Kvale, 1997:49
- ¹² Kvale, 1997:50ff
- ¹³ ibid.

Kapitel 3.

- ¹ Burns, 1999:43
- ² Hela stycket: Urry, 1995:132
- ³ Burns, 1999:47
- ⁴ ibid.:24
- ⁵ ibid.:81
- ⁶ ibid.:84
- ⁷ ibid.
- ⁸ Urry, 1990:7ff
- ⁹ ibid.
- ¹⁰ Urry, 1990:9
- ¹¹ Burns: 1999:97
- ¹² ibid.
- ¹³ Burns, 1999:34
- ¹⁴ Löfgren, 1990:41
- ¹⁵ ibid.
- ¹⁶ Damm, 1995:29
- ¹⁷ ibid.
- ¹⁸ Urry, 1995:130ff
- ¹⁹ ibid.
- ²⁰ ibid.
- ²¹ citat från Veblen, 1912:40, ibid.
- ²² Urry, 1995:130ff
- ²³ Carleheden & Bertilsson red. 1995:38
- ²⁴ Artikel: Modernitetens implosion, s.26, SAN 501:3 kompendium
- ²⁵ ibid.

Kapitel 4.

- ¹ 1999:99
- ² O'Dell red. 1999:58
- ³ ibid.
- ⁴ ibid.

Kapitel 5.

- ¹ Carleheden & Bertilsson, red. 1995:31
- ² ibid.
- ³ Svedelid, Olov, red. 2000:296
- ⁴ Aktivist, 10/01
- ⁵ ibid.
- ⁶ Lyotard, 1999:79 (originalupplaga 1979)
- ⁷ Phillips red, 1990:xxi
- ⁸ Grön et al. 1988:530
- ⁹ Carleheden & Bertilsson, red: 1995:31
- ¹⁰ ibid.:32ff
- ¹¹ ibid.
- ¹² ibid.

Kapitel 6.

- ¹ 1990:41
- ² På engelska heter boken "The Beach" och men på svenska har den översatts till endast "Beach".
- ³ Självklart är det mer som händer men jag skall inte gå djupare in på handlingen i boken ifall någon som läser detta har för avsikt att läsa den...

Kapitel 7.

- ¹ Löfgren, 1990:41

² Löfgren, 1990:44

³ O'Dell, 1999:27

⁴ Carleheden & Bertilsson red. 1995:30

⁵ ibid.:34

⁶ ibid.

⁷ ibid.

⁸ ibid.

⁹ Maffesoli, 1996:86

¹⁰ ibid.:93

¹¹ ibid.:9

¹² Bellah et al, 1985:333

¹³ Bauman & May, 2001:92

Kapitel 8.

¹ Min översättning från boktiteln "The West and the Rest of us"

² Eventuellt med inledande fråga som "Finns det någon kultur tillfört dig något", och inklusive bifrågor som "Vilken?" "Hur gick det till?"

³ O'Dell red. 1999:240ff

⁴ ibid.

⁵ O'Dell, red. 1999:32

⁶ ibid.

Kapitel 9.

¹ Burns, 1999:75

² Urry, 1990:10

³ ibid.

⁴ Burns, 1999:75

⁵ Urry, 1990:10

⁶ ibid.

Kapitel 10

¹ Damm, 1995:31

² Friedman ur Hemer, red. 1994. SAN 501:3, kompendium, s.25ff.

³ ibid.

⁴ ibid.

⁵ Maffesoli, 1996:143ff

⁶ ibid.

⁷ ibid.

⁸ Bauman, 1995:295ff

⁹ Bauman har förut använt sig av typerna 'postmoderna nomader' i motsats till 'moderna pilgrimer' (vilka har en slutlig destination), men menar att den förstnämnda metaforen inte fungerar vid en närmare granskning eftersom nomader, trots att de är på rörlig fot, kretsar kring ett välstrukturerat territorium med stabil innebörd. Han har ersatt 'nomaden' med 'turisten' och 'vagabonden' eftersom nomaden inte är privilegierad och följer en bestämd struktur istället för att varje gång skapa en ny såsom de sistnämnda gör. (ibid.)

¹⁰ ibid.

¹¹ ibid.

¹² ibid.:299

¹³ "Det extraordinäras lockelse – luffarturistens bilder och upplevelser (1999)

¹⁴ 1999:81

¹⁵ exempelvis Damm, 1995:58ff